

Spetsiaalne fond

RATSARIVITEENISTUS KAITSELIIDUS

~~SE 10348~~

ENSV
Riiklik
Sihtasutus

416 347

KAITSELIDU PEASTAABI VÄLJAANNE
TALLINN, 1932

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükkikoda, Pikk tän. 2. 1932.

KAITSELIIDU ÜLEMA KÄSKKIRI

Nr. 11.

Tallinnas 17. märtsil 1932. a.

§ 1.

Kaitseliidu ratsanikud on väga mitmekesise ja mitmeaegse sõjalise ettevalmistusega. Osa neist püsib maailmasõja-aegsetel ettevalmistuse alustel, osa vabadussõjas omandatud kogemustel, osa — rahuajal kaitseväes saadud väljaõppel. Kaitseliidu ratsameeste ridadesse on ajajooksul tekkinud lahkuminekuid ratsariviõppuste teostamisel, sest on puudunud ratsarivi määrustik, mis käsitaks ratsaüksuste tehnilist ettevalmistust ja mis ühtlustaks ratsameeste rivilist väljaõpet.

Suur kaitseliidu ratsameeste pere on paisatud laiali üle kogu maa, mispärast on võimatu teostada õppusi suuremate koondistega. Õppustele koguneb normaalselt ratsajagu või üksik ratsakomando, heal juhtumil rühm. Teostades sagedasi õppusi väikeste koondistega on võimatu õppustele alati saata vilunud instruktoreid — ainukeseks abinõuks ratsarivi õppuste teostamiseks ja ka ühtlustamiseks on sellekohane raamat, mis on kättesaadav kõigile ratsaüksuste pealikuile.

Käesolevas raamatus, mis tahab olla ratsarivi käsiraamatuks kaitseliidu ratsaüksuste pealikuile, on rivivormide lihtsustamisega ära jäetud kõik, mis

ei oma tähtsust sõjategevuses. Järele on jäänud ainult hädatarvilised ja otstarbekohased rivinormid, missuguseid ratsateenistuse ja lahingtegevuse nõuded ette dikteerivad.

Rivi algüksuseks on jagu, mida ei killustata ega juhuslikult kokku ei seata. Jao põhirivistus on aluseks kõigi suuremate üksuste rivistustele.

Raamatus on toodud ka juhtnõore ratsaüksustele paraadil ja eskordi teenistuses. Lisades käsitatakse hobusehooldamist ja valgustatakse hobuse kasutamist ratsateenistuses.

Käsin käesolev raamat „Ratsariviteenistus kaitseliidus“ tarvitusele võtta ametliku õpperaamatuna ja teda käsitada ratsarivi õppustel.

Loodan, et see raamat toob uut hoogu ja elavust ratsameeste intensiivsesse tegevusse, milleks soovin jõudu.

Raamatu koostamisel andsid tulusaid näpunäiteid ja pakkusid lahket kaasabi kapten B. Andrejev ja kapten R. Hindper.

Ütlen kapten Andrejev'ile ja kapten Hindper'ile suure tänu!

J. Roska,
kindral-major,
kaitseliidu ülem.

SISUKORD.

1. peatükk.

	Lhk.
1. Üldised mõisted rivist	1
2. Pealikute kohad, juhtimisviisid ja -abinõud	3
3. Allüürid	4
4. Liiteratsanik ja liiteüksus	5
5. Suund, joondumine ja liikumine	5
6. Pöörded	7
7. Suunamuutmine	7

2. peatükk.

Jagu.

1. Koosseis, põhirivi, pealikute kohad, rivistused, sadulasse istumine ja mahatulemine	8
2. Jao joondumine ja liikumine	12
3. Pöörded ja suunamuutmised	14
4. Jaokolonnid ja nende moodustamine:	
a. jagu kolonnis kolmena	16
b. jagu kolonnis kahena	17
d. jagu kolonnis ühena	17
5. Jao kolonnide liikumised, suunamuutmised ja ümberrivistused	18
6. Jao rivistumine põhirivisse (rindesse) . .	21
7. Jagu joonel	23
8. Jao lahkrivid	25

3. peatükk.

Rühm.

1. Koosseis, põhirivi, pealikute kohad, rivistused, sadulasse istumine ja mahatulemine	30
--	----

2. Liiteratsanik, liitejagu, rühma joondumine ja liikumine	Lhk. 33
3. Pöörded ja suunamuutmised	33
4. Rühma kolonnide moodustamine, kolonnide liikumised, pöörded, suunamuutmised ja ümberrivistused; rühma rännakkolonn	35
5. Rühma rivistamine põhirivisse (rindesse)	39
6. Rühma lahkrivid	40

4. p e a t ü k k.

Eskadron.

1. Koosseis, põhirivi, pealikute kohad, rivistused, sadulasse istumine ja mahatulemine	44
2. Liiteratsanik, liiterühm, joondumine	50
3. Eskadroni kolonnide moodustamine, kolonnide liikumised, pöörded, suunamuutmised ja ümberrivistused; eskadroni rännakkolonn	50
4. Eskadroni rivistamine põhirivisse (rindesse)	54
5. Eskadroni lahkrivid	55

5. p e a t ü k k.

1. Jalastumine	56
--------------------------	----

6. p e a t ü k k.

1. Paraad	61
2. Eskort	65

7. p e a t ü k k.

Lisad.

1. Hobuse eest hoolitsemine	70
2. Hobuse kasutamine ratsateenistuses ja rännaku teostamine	74
3. Hobuse vanuse äratundmine	90

Leppemärgid.

- eskadronipealik
- rühmapealik
- veltveebel
- rühmapealiku abi
- jaopealik
- jaopealiku abi
- 1-se viiru ratsanik
- 2-se viiru ratsanik
- k.-klp. sihtur
- k.-klp. laadija
- k.-klp. padrunikandja
- rühmapealiku hobusehoidja
- jaopealiku hobusehoidja
- signalist (eskadronipealiku hobusehoidja)
- sideratsanik
- padrunisadula saatja ühes padrunisadulaga.

I PEATÜKK.

1. Üldised mõisted rivist.

§ 1. Riviks nimetatakse eeskirjaga või pealiku käsuga kindlaksmääratud ratsanike paigutust.

§ 2. Rivistuseks nimetatakse igasugust rivivormi, mille kohta eeskirjas on antud kindlad reeglid.

§ 3. Rivikorras nimetatakse mitmesuguste rivistuste ühendust ühiseks tegevuseks ühe isiku juhatuse all.

§ 4. Koondrivi on rivistus, milles kõrvuti seisvad ratsanikud puutuvad üksteist jalgrauaga (näit. joon. 1 lhk. 9).

§ 5. Lahkrivi on niisugune rivistus, milles ratsanikud on asetatud üksteisest eeskirjas ettenähtud või käsklusega kindlaksmääratud intervallidele ja distantsidele (näit. joon. 17 lhk. 27).

§ 6. Kolonn on rivistus, milles ratsanikud on asetatud üksteise taha. Esimesed ratsanikud või üksused kolonnis moodustavad kolonni alge, viimased kolonni lõppu (näit. joon. 4 lhk. 9).

§ 7. Viirg koosneb üksteise kõrvale paigutatud ratsanikest. Viirgu, mis põhirivis asub ees, kutsutakse esimene viirg, mis taga — teine viirg jne. Esimese ja teise viiru ratsanikud, kes asuvad üksteise seljataga, moodustavad rea. Rida on ebarida, kui teises viirus puudub ratsanik.

§ 8. H a r g r i v i k s nimetatakse rivistust, kus ratsanikud on paigutatud kahte viirgu, misjuures kõrvuti seisvad ratsanikud puutuvad üksteist jalgrauaga.

§ 9. J o o n e k s nimetatakse niisugust paigutust, kus ratsanikud on asetatud kõrvuti ühele joonele ükskõik kui suurtel intervallidel (näit. joon. 15 lhk. 24).

§ 10. J ä r g u k s nimetatakse niisugust paigutust, kus rivistuste üksikud osad on asetatud üksteise taha. Kui sealjuures tagumised järgud ei ole kinni kaetud eelmistega, siis nimetatakse niisugust paigutust astmeliseks (näit. joon. 29 lhk. 42).

§ 11. P a r e m (v a s a k) tiib on joonele paigutatud üksuse parempoolne (vasakpoolne) ots. Pöörete juures tiibade nimetused ei muutu.

§ 12. R i n n e on rivistuse külg, kuhu poole ratsanikud näoga seisavad, kui neil parem tiib on paremal, vasak tiib vasakul pool.

§ 13. R i n d e l a i u s on ala, mis joon või kolonn rinnetpidi enda alla võtab. Koondriviis loetakse iga ratsaniku kohta 100 cm rindelaiust.

§ 14. R i v i s t u s e s ü g a v u s e k s nimetatakse ulatust rivistuse alge esimesest ratsanikust kuni rivistuse lõpu viimse ratsanikuni.

§ 15. D i s t a n t s on kaugus kahe üksteise taga seisva ratsaniku või üksuse vahel. Distanti kahe üksuse vahel mõõdetakse alati eelseisva üksuse lõpust tagaseisva üksuse algeni.

§ 16. I n t e r v a l l on vahe kahe ühel viirul kõrvuti seisva ratsaniku või kahe kõrvuti asuva üksuse vahel.

§ 17. A l l ü ü r i all mõistame liikumise viisi ja kiirust (näit.: samm, traav, galopp jne. ja nende kombinatsioone).

2. Pealike kohad, juhtimisviisid ja abinõud.

§ 18. Pealik juhib oma üksust andes selleks vajalised käsklused. Kui üksus tegutseb iseseisvalt, valib pealik endale asukoha oma äranägemise järgi. Alluvad pealikud asuvad eeskirjas ettenähtud kohtadel; sealt lahkuda nad võivad ainult käsu järgi või kui seda olukord nõuab. Lahkudes tuleb jätta endale asetäitja.

§ 19. Üksus teostab juhi taht: käskluse, leppemärgi, signaali või käsu järgi.

§ 20. Käsklus koosneb kahest osast: eelkäsklusest ja täitekäsklusest.

Eelkäsklus määrab kindlaks tegevuse, mida on vaja täita, täitekäsklus määrab kindlaks täitmise algmomendi.

Ratsarivis nii eel- kui ka täitekäsklus antakse venitades.

§ 21. Vanema pealiku käsklused ja signaalid käivad ainult temale vahetult alluvate pealike kohta. Rivi täidab neid oma otsekoohese pealiku käskluse või leppemärgi järgi.

Alluv pealik kordab käsklusega või annab edasi leppemärgiga ainult selle, mis käib temale vahetult alluva üksuse kohta, sealjuures nimetades üksust nime või numbri järgi.

§ 22. Leppemärgid:

- a. Tähelepanu — mõök (käsi) püstloodis üles tõsta või üks pikk vile (—).
- b. Edasi (otse, paremale, vasakule) — mõök (käsi) vesiloodis välja sirutada liikumise suunas või üks lühike — üks pikk vile (.—).

- c. Koguda — ülestõstetud mõõgaga (käega) pea kohal keerutada või rida pikki vilesid (— — — — —).
- d. Sadulast maha — peakatet peast võttes ta järsku parema jalgraua juure alla lasta.
- e. Allüür liikumise alguseks, üleminek ühest allüürist teise, peatused, pöörded, suuna muutmised täidetakse pealiku ülestõstetud mõõga või käe järgi, peale täitelepemärgi andmist.
- f. Lahkrivisse üleminek (eskadron rühmadena ja rühm jagudena) — pea kohal mõõgaga (käega) vibutada paremale ja vasakule või rida lühikesi vilesid (.....).

3. Allüürid.

§ 23. Ratsa tarvitatakse järgmisi allüüre:

samm	— 8—10	min. kilomeeter,
traav	— 4—5	„ „
galopp	— 3—3½	„ „
väligalopp	— 2½	„ „
karjäär	—	nagu hobune jõuab.

Kui ratsaüksus liigub iseseisvalt, siis sünnib liikumine vahelduva allüüriga. Vahelduva allüüri kiirus oleneb allüüride kombinatsioonist. Harilik liikumise kiirus on 8 klm tunnis, mis saavutatakse liikudes vaheldumisi 1 klm sammu (10 min.) ja 1 klm traavi (5 min.). Samuti saavutatakse kiirus 9 klm. tunnis, liikudes 1 klm. sammu (10 min.) ja 2 klm. traavi (10 min.).

4. Liiteratsanik ja liiteüksus.

§ 24. Ratsaüksus teostab kogumist, joondumist ja liikumist kindlaksmääratud ratsaniku või üksuse (jagu, rühm, eskadron) järgi, keda nimetatakse liiteratsanikuks või liiteüksuseks.

Liiteratsanik (liiteüksus) tegutseb pealiku vahetute käskluste, käskude ja leppemärkide järgi; teised ratsanikud (üksused) kooskõlastavad oma liikumist ja tegutsemist liiteratsanikuga (liiteüksusega).

Normaalselt sünnib liiteratsaniku (liiteüksuse) järgi: rivinemine, joondumine, suuna hoidmine, suuna muutmine jne.

5. Suund, joondumine ja liikumine.

§ 25. Suuna ja allüüri määrab üksuse pealik, kas käskluse, juhi eeskuju või leppemärgi abil. Temale järgneb suunav üksus.

Suuna pidamine on kõigi pealike kohus. Astmena paigutatud osadel on suunavaks esijärgus asuv üksus. Hargravis on suunavaks üksuseks teine üksus paremalt, kui suunav üksus ei ole määratud erikorraldusega.

Lahkravis ja ahelikus määrab iga pealik kuni jaopealikuni s. a. suunava üksuse või ratsaniku iseseisvalt, pidades silmas üldist ülesannet.

§ 26. Joondumine sünnib normaalselt liiteratsaniku või liiteüksuse järgi. Joondumine teostatakse käskluse järgi: „Joondu!“.

Joondumine võib ka sündida parema või vasaku tiiva peale käskluse järgi: „Paremale (vasakule) — joondu!“

Liikumisel joondumine saavutatakse hobuste hoidmisega õiges suunas määratud intervallidel ja ühtlase allüüri pidamisega.

§ 27. Liikumise algamiseks ja vähemast allüürist suuremasse üleminekuks antakse eelkäskluses allüür ja täitekäsklus — „marss“. Näiteks: „Traavi—marss!“, „Karjääri—marss—marss!“ Suuremast allüürist vähemasse üleminekuks antakse käsklusega ainult allüüre. Näiteks traavist sammu peale — „Sammu!“

Liikumine paigalt ja üleminek ühest allüürist teise sündigu rahulikult ja sujuvalt.

§ 28. Peatumiseks liikumisel antakse käsklus:

„Eskadron (rühm) — seis!“ „Joondu!“ Käsklus „Seis“ antakse pidades silmas allüüri suurust arvestusega, et üksuse rinne jääks seisma 5—10 sammu enne joont, mil üksus peatub. Selleks on tarvis rahulikult ja sujuvalt üle minna suuremaist allüüridest vähemasse ja seisma jääda.

Peatunud üksuse rinde ees asuvad pealikud liiguvad määratud joonele, kus jäävad seisma ja joonduvad. Rivistus aga peatub enne pealikute joonele jõudmist ja joondub kindlaksmääratud distantsil pealikute taga käskluse järgi „Joondu!“

Liikumisel murdmaastikul võivad üksused, alates eskadronist rügemendis ja rühmast eskadronis, liikuda iseseisvalt, ilma vanema pealiku käsuta selles rivikorras, mis temale kõige soodsam, pidades silmas, et üksuste üldine paigutus sealjuures jääks muutmatuks. Jõudes välja soodsale maastikule võetakse endine kindlaksmääratud rivistus.

§ 29. Liikumistel üle takistuste üksuse pealik annab käskluse nimetades selles takistust, näiteks: „Kraavi!“ Liikudes kolonnides see käsklus antakse kolonni mööda edasi, mille järele ratsanikud võtavad

kahekordsed distantsid. Takistuse möödudes võetakse endised distantsid ilma erilise käsklusetä.

Kui liikumise teel on takistuseks auk, katkine sild jne., kus hobused võivad jalgu vigastada, siis üksuse pealik juhib sellele tähelepanu hüüdes „Paremale (vasakule, keskele) — jalge alla“, mis antakse kolonni mööda edasi.

6. Pöörded.

§ 30. Pöörded tehakse $\frac{1}{4}$ ringi vasakule või paremale ja $\frac{1}{2}$ ringi vasakule või paremale ümber, üksikute ratsanikega või kogu üksusega.

Pöörde täitmisel rühmadena või jagudena rühma või jao üks tiib teeb kaare, kuna teine tiib — pöörde telg — teeb pöörde paigal.

§ 31. Pööre jagudena ja rühmadena, kui allüür ei ole määratud, täidetakse: paigalt — traavi, liikumisel — selle allüüriga, millega rivi liikus, kuid mitte vähemaga kui traav.

§ 32. Pärast pööret jääb rivi seisma. Kui üksus tahetakse jätta kohale, antakse käsklus „Joondu!“, kui aga viia edasi, antakse käsklus „Otse!“ või „Suund selle eseme peale“. Käskluse „Otse“ järele liigub rivi siis endise allüüriga.

§ 33. Käskluse järele „Ümber!“ pööre rühmadena või jagudena täidetakse ikka vasakule ümber.

7. Suunamuutmine.

§ 34. Suunamuutmine täidetakse igasuguse ringiosa võrra käskluse järele: „Rühm (jagu, eskadron), suund sinna, allüür — „marssi!“

Suunamuutmine sünnib järk-järgult. Liiterat-
sanik sõidab pealiku taga kaart mööda. Seesmine
tiib teeb väiksema kaare, väline tiib — suurema
kaare. Kõik ratsanikud kooskõlastavad oma liiku-
mist liiteratsanikuga joondudes viimasega. —

II PEATÜKK.

Jagu.

1. Koosseis, põhirivi, pealikute kohad, rivistused, sadulasse istumine ja maha- tulemine.

§ 35. Jaod jagunevad löögi- ja k.-klp. jagu-
deks. Jao normaalses koosseisus on ratsanikke:

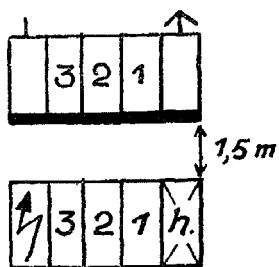
jaopealikuid (allohv.)	1
jaopealiku abisid (kapral)	1
reamehi	8

§ 36. Jao põhi- ja normaalne kogunemisrivi on
hargrivi, mis moodustatakse käskluse järele: „Ja-
gu — kogu!“

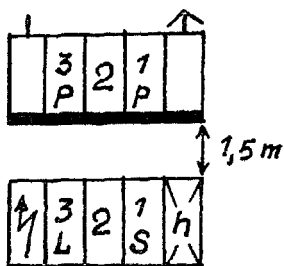
Hargravis jaopealik asub jao paremal tiival,
tema abi — jao vasakul tiival samas viirus. Jao-
pealiku selja taga teises viirus asub jaopealiku
hobusehoidja ja jaopealiku abi selja taga teises vii-
rus — sideratsanik või muu eriülesannetega ratsanik.
Teised ratsanikud hargravis arvestatakse lugedes
paremalt tiivalt numbrite järgi (joon. 1).

§ 37. K.-klp. jaos asuvad: sihtur — nr. 1-na
teises viirus, laadija — nr. 3-na samas viirus, pad-
runikandjad — nr. nr. 1 ja 3-na esimeses viirus.
(Joon. 2.)

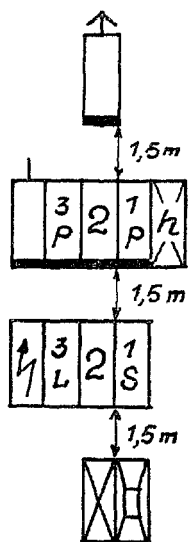
Kui k.-klp. jaole padruni-sadul on kaasa antud,
asub selle saatja põhirivis teise viiru ratsaniku

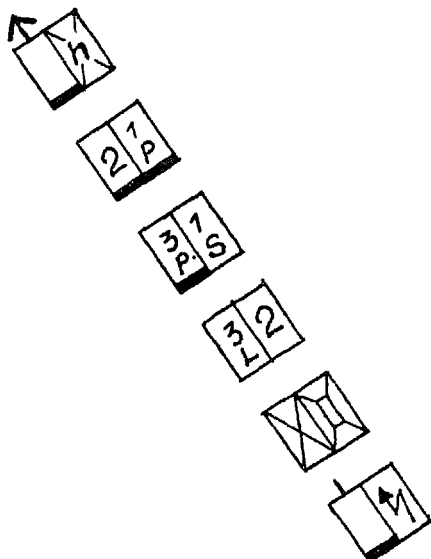
Joon. 1.
Löögi jagu hargrivis.

Joon. 2.
K.-klp. jagu hargrivis.

Joon. 3.
K.-klp. jagu hargrivis
ühes padruni-
sadulaga.

Joon. 4.
K.-klp. jagu kolonnis
kahena.

nr. 2 seljataga 1,5 m distantsil, padruni-sadul temast paremal ratsanik nr. 1 seljataga. Kolonnides asub padruni-sadul alati kolonni lõpus jaopealiku abi ees. (Joon. 3 ja 4.)

§ 38. Ratsajaos, missugune on varustatud püstol-kuulipildujaga (püstolklp.), on püstolklp. sihturiks teise viiru ratsanik nr. 1. Püstolklp. sihtur on ilma püssita ja kannab alatiselt püstolklp. Püstolklp. padrunid — 1000 tk. 4 kandekotis — on jaotatud püstol-kuulipilduja sihturi ja varumehe, s. o. teise viiru ratsanike nr. nr. 1 ja 3, vahel nõnda, et igal ratsanikul oleks 2 kandekotti 500 padruniga.

§ 39. Iseseisvalt tegutsevas jaos asub jaopealik jao keskkoha ees 1,5 m. distantsil. Jaopealiku kohale rivis asub tema hobusehoidja (joon. nr. 3).

§ 40. Kui esimese viiru ratsanik rivist langeb välja, asub tema asemele teise viiru ratsanik samast reast. K.-klp. jaos määrab jaopealik väljalangenule asemiku.

§ 41. Jagu võib olla järgmistes rivides:

1. hargrivis;
2. kolonnides ühena, kahena, kolmena;
3. joonel;
4. lahkrivides: a) ühes või kahes viirus, b) kolonnides harvendatud rinnet pidi ja sügavusse, d) trobikonnas.

§ 42. Sadulasse istumiseks ja mahatulemiseks hargrivis loevad ratsanikud kaheks käskluse järele: „K a h e k s — l o e!“ Eelkäskluse järele pööravad kõik esimese viiru ratsanikud pead paremale poole, kuna parema tiiva ratsanik pea pöörab vasakule; täitekäskluse järele loevad ratsanikud kaheks. Teise viiru ratsanikud ei loe, vaid võtavad oma ridade numbrid esimesest viirust.

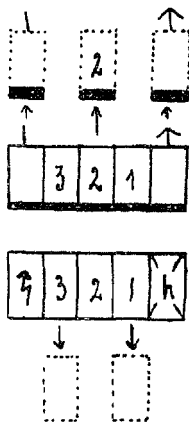
Sadulasse istumiseks antakse käsklus:

1. „Jagu, sadulasse — istu!“
2. „Joonda!“
3. „Valvel!“

Esimese eelkäskluse („jagu, sadulasse“) järele kõik esimese viiru esimesed numbrid lähevad oma hobustega 4 sammu ette, teise viiru teised numbrid taandavad oma hobuseid 4 sammu tagasi. Täitekäskluse („istu“) järele istuvad kõik sadulasse. („Ratsasõidu õpetus“ §§ 2—9.)

Teise käskluse („joonda“) järele esimese ja teise viiru teised nr.nr-id sõidavad oma viiru esimeste nr. nr.-te intervallidesse, mille järele teine viirg võtab normaalse distantssi 1,5 m. ning jagu joondub välja.

Kolmanda käskluse („valvel“) järele asuvad ratsanikud endisesse seisangusse (joon. 5).

Joon. 5.

Jao sadulasse istumine (mahatulemine).

§ 43. Sadulast mahatulemiseks antakse käsklus:

1. „Jagu sadulast — maha!“
2. „Joonda!“
3. „Valvel!“

Nende käskluste järele jagu toimib samuti nagu sadulasse istumisel: nr. nr. sõidavad välja, taanduvad, ratsanikud tulevad seljast maha, asuvad intervallidesse, viirud võtavad distantsid ja joonduvad välja. („Ratsasõidu õpetus“ §§ 2—9.)

§ 44. Kolonnides kolmena või kahena eelkäskluse järele ratsanikud harvenevad kuni 1 m. intervallidele. Täitekäskluse järele ratsanikud vastavalt käsklusele istuvad sadulasse või tulevad maha. Koondumine sünnib ilma käsklusega.

2. Jao joondumine ja liikumine.

§ 45. Üksikult tegutsev jagu teostab kogunemist, joondumist ja liikumist liiteratsaniku järgi. Liiteratsanikuks on ratsanik nr. 2 esimesest viirust. Liiteratsanik asub jaopealiku selja taga 1,5 m distantsil.

§ 46. Joondumiseks antakse käsklus: „Jagu — joonda!“

Selle käskluse järele kõik esimese viiru ratsanikud pööravad pead liiteratsaniku poole ja joonduvad tema järgi välja; teise viiru ratsanikud joonduvad selle ratsaniku järgi, kes asub liiteratsaniku seljaga 1,5 m. distantsil. Liite- ja tema selja taga olev ratsanik joondumisel hoiavad pead otse.

Joondumisel mõlema viiru hobused asetatakse perpendikulaarselt rinde joonele. Käskluse järele „Valvel!“ kõik ratsanikud võtavad valvel seisangu.

§ 47. Kui on tarvis joonduda ühe tiiva poole, antakse käsklus: „Jagu paremale (vasakule) — joondu!“ mille järele ratsanikud joonduvad vastava tiiva poole.

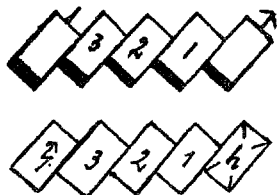
Kui ratsanikud on sadulast maas, sünnib joondumine viirgudes vastavalt „Ratsasõidu õpetusele“ § 96.

§ 48. Liikumine paigalt ja üleminek ühest allüürist teise sünnib pikkamööda ja sujuvalt.

§ 49. Joondumine liikumisel sünnib samuti kui paigal. Selleks peab hoidma ühtlast allüüri. Kõigil ratsanikel pidada õiget suunda. Rivi katkemised ja lainetused tulevad parandada mitte järsku hüpates, vaid pikkamööda, sõites rohkem edasi kui kõrvale, et ettetulevad vead ei mõjuks naabri peale.

§ 50. Jao taandumiseks lühemate distantside peale (2—10 sammu) antakse käsklus: „Jagu tagasi joondu — marss!“ Selle käskluse järele ratsanikud taanduvad kuni käskluseni „seis!“, mille järele peatuvad ja joonduvad.

§ 51. Poolpöördes liikumiseks vähemate kauguste peale (6—10 sammu) antakse jaole käsklus: „Jagu, poolpöördes paremale (vasakule) — marss!“, mille järele kõik ratsanikud pööravad oma hobused määratud suunas ja liiguvad edasi põlv põlve taga. Liikumisel paremale peab ratsaniku parem põlv olema paremal liikuva ratsaniku vasaku põlve taga; liikumisel vasakule — ümberpöördult. Sealjuures tuleb alal hoida rindejoondus. Otsesuunas liikumiseks antakse käsklus „Otses!“, mille järele ratsanikud korruga pööravad hobused otsesuunas ja liiguvad edasi (joon. 6).

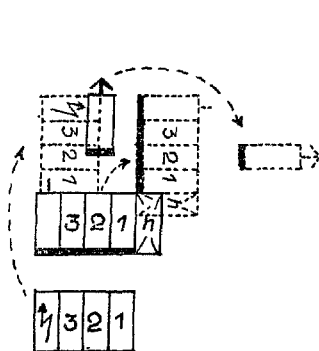

Joon. 6.
Jagu poolpöördes paremale.

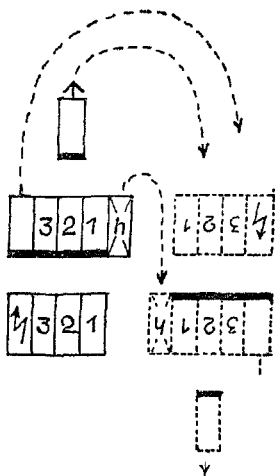
3. Pöörded ja suunamuutmised.

§ 52. Et pöörata jagu $\frac{1}{4}$ ringi, antakse käsklus: „Jagu, paremale (vasakule) — marss!“

Eelkäskluse järele pööravad kõik ratsanikud pead kaares sõitva tiiva poole, kuna selle tiiva rat-

Joon. 7.
Pööre paremale.

Joon. 8.
Pööre paremale ümber.

sanik pöörab pea pöörde telje poole. Täitekäskluse järel teeb jagu pöörde. Pärast pööret asetavad ratsanikud pead otse (joon. 7).

Kui käsklusega on määratud allüür, käib see ainult kaares sõitva tiiva kohta; teiste ratsanike allüüri määrab joendumine.

§ 53. Et pöörata jagu $\frac{1}{2}$ ringi, antakse käsklus: „Jagu, paremale (vasakule) ümber — marss!“, mis täidetakse analoogiliselt § 52 (joon. 8).

§ 54. Pöörde tegemisel jaoga pöörde välise tiiva ratsanik sõidab kuni ühe hobuse pikkuse võrra otse ja algab siis kaares liikumist. Teised ratsanikud joonduvad pöördel välise tiiva poole ja hoiavad end katkemast pöörde telje poolsest ratsanikust. Pöörde telje ratsanik pöörab aeglasemalt võttes kohapeal pööret tehes kuni 1,5 m. edasi. Teise viiru ratsanikud sõidavad poolpöördes esimese viiru ratsanike taga ja võtavad kohad reas pöörde lõpetamisega.

Kui pöörde ajal ratsanikud end suruvad kokku, peab nihkuma välise tiiva poole, kui aga rivi katkeb, peab koonduma pöörde telje poole.

§ 55. Jao liikumise suund muudetakse käskluste järel: „Jagu, suund paremale (vasakule)“ (90°), „Paremale (vasakule) tagasi“ (180°), „Suund pool-paremale (vasakule)“ (45°), „Suund minu järel“ (jagu sõidab juhi järel), „Suund niisuguse eseme peale — marss!“

Suunamuutmisel jagu liigub nii suures kaares kui allüür seda lubab, sealjuures joendumiste alalhoidmiseks väline ratsanik suurendab ja sisemine vähendab allüüri.

Suunamuutmised nii koond- kui ka lahkrivides sünnivad liiteratsaniku järgi.

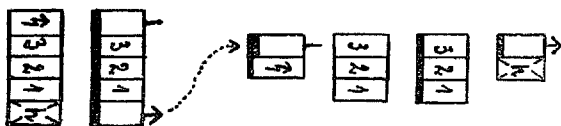
4. Jao kolonnid ja nende moodustamine.

§ 56. Jao põhivivist kolonnid moodustatakse ainult paremast tiivast.

Kõigis jao kolonnides on joondumine selle külje poole, kus asub jaopealik.

§ 57. Kõigis kolonnides, paigal ja liikudes, ratsanikud üksteise järele asuvad meetrilisel distantstil, arvates eelmise hobuse sabast järgmise hobuse peani.

§ 58. Kui kolonni moodustamisel ei ole käsklusega allüür kindlaks määratud, siis kolonni moodustamine sünnib paigalt sammu, liikumisel selle allüüri- riga, millega jagu liikus.

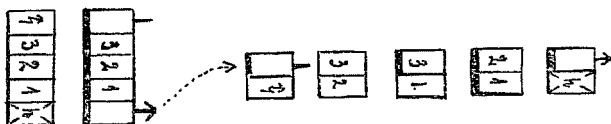
Joon. 9.
Jao kolonn kolmena.

§ 59. Kolonn kolmena on jao kogunemis- ja tarviduse korral rännakkolonn.

Põhirivist kolonn kolmena moodustatakse käskluse järele: „Jagu kolmena, allüür — mars!“

Täitekäskluse järele jaopealik sõidab jao kolmanda rea ette ja jätkab liikumist; tema kõrvale teise rea ette sõidab jaopealiku hobusehoidja. Jaopealiku abi asub jao lõpus, jaopealikuga ühes reas.

Kui jaos on sideratsanik, asetub see jaopealiku abi kõrvale.

Joon. 10.
Jao kolonn kahena.

§ 60. Kolonn kahena on normaalselt jao rännakolonni.

Põhirivist kolonn kahena moodustatakse käskluse järel: „J a g u k a h e n a , a l l ü ü r — m a r s s !“

Täitekäskluse järel jaopealik sõidab jao teise rea ette ja jätkab liikumist; tema kõrvale esimese rea ette sõidab jaopealiku hobusehoidja. Nende järelle liiguvad jao esimese viiru ratsanikud nr. 1 ja nr. 2, kellele järgnevad teise viiru ratsanik nr. 1 ja esimese viiru ratsanik nr. 3, viimane koha vabaneb liigub poolpöördes paremale ja võtab koha esimese viiru ratsaniku nr. 2 taha. Ratsanikud nr. 2 ja nr. 3 teisest viirust sõidavad niipea kui koht vabaneb poolpöördega paremale eelsõitjaile järelle. Jaopealiku abi asub jao lõpus jaopealikuga ühes reas. Sideratsanik asetub jaopealiku abi kõrvale viimasest paremale poole.

§ 61. Kolonni ühena tarvitatakse luure- ja lahingtegevuse ning vajaduse korral rännakolonni.

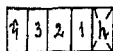
Põhirivist kolonn ühena moodustatakse käskluse järel: „J a g u ü h e n a , a l l ü ü r — m a r s s !“

Täitekäskluse järel jaopealik sõidab jao esimese rea ette ja jätkab liikumist; tema järelle sõi-

Joon. 11. Jao kolonn ühena.

dab jaopealiku hobusehoidja. Nendele järgnevad üksteise selja taha jao esimese viiru ratsanikud numbrite järjekorras ja siis teise viiru ratsanikud samas korras. Jaopealiku abi asub jao taha, tema ette kolonni asub sideratsanik.

5. Jao kolonnide liikumised, suunamuutmised ja ümberriivistused.

§ 62. Kolonnide liikumised ja peatused sünnivad samade käskluste järgi kui jao hargrivi vastavalt §§ 48—51.

§ 63. Suunamuutmised jao kolonnides tehakse sõites jaopealiku järelle. Kui jaopealik isiklikult jagu ei vii, siis ta annab uue suuna käsklusega: „J a g u, s u u n d, a l l ü ü r — m a r s s!“ Suunamuutmine täidetakse kolonni osadega järkjärgult kolonni alge järele ja samal kohal, kus suuna muutis kolonni alg.

§ 64. Kolonnide ümberriivistused on kaht liiki:

1. vähemaist kolonnidest suuremaisse ja
2. suuremaid kolonnidest vähemasse.

§ 65. Ümberriivistused vähemaist kolonnidest suuremaisse sünnivad kolonni kõigis viirgudes korraga, paigalt — sammu, liikumisel — sama allüüriga, millega rivi liikus, kuid kiirendatult.

Kui ümberrivistus sünnib paigalt, siis ratsanikud, kelle juure rivinetakse, liiguvad ühe hobuse pikuse võrra edasi; ümberrivistusel liikumisel nad sõidavad edasi endise allüüriga. Pärast ümberrivistamist võtavad viirud sama kiirendatud allüüriga ilma käskluseta normaaldistsid.

§ 66. Ümberrivistused suuremaist kolonnidest vähemaisse sünnivad viirgude järjekorras samal kohal, kus rivistus ümber kolonni alge.

Kui allüüri ei ole määratud, sünnib ümberrivistus paigalt — sammu, liikumisel — sama allüüriga, millega kolonn liikus. Ümberrivistusel järeltulevad ratsanikud aeglustavad liikumist seni, kuni koht ümberrivistuseks neile vabaneb.

§ 67. Kõigil rivistustel jaopealik ja tema abi asuvad oma kohtadele lühimat teed.

§ 68. Ümberrivistamiseks kolonnist ühena kolonni kahena antakse käsklus: „J a g u k a h e n a — m a r s s !“

Täitekäskluse järele jaopealik liigub otse edasi, temast paremale poole rivineb jaopealiku hobusehoidja. Hobusehoidja seljataha asub esimese viiru ratsanik nr. 1. Esimese viiru ratsanik nr. 2 sõidab poolpöördes vasakule nr. 1 kõrvale; temale järgneb esimese viiru ratsanik nr. 3. Teise viiru ratsanik nr. 1 sõidab esimese viiru ratsaniku nr. 3 kõrvale, viimasest paremale poole; temale järgneb sama viiru ratsanik nr. 2 ja asub nr. 3 kõrvale, viimasest paremale. Jaopealiku abi sõidab jao lõpus, temast paremale asub sideratsanik (jonn. 10 ja 11).

§ 69. Ümberrivistumiseks kolonnist ühena kolonni kolmena antakse käsklus: „J a g u k o l m e n a — m a r s s !“

Täitekäskluse järele esimese viiru ratsanik nr. 1 jätkab liikumist otse; temast vasakule rivinevad esimese viiru ratsanikud nr. 2 ja 3. Analoogiliselt

rivinevad ka teise viiru ratsanikud ja võtavad siis normaaldistanti. Jaopealik asetub kolmanda rea ette, temast paremale asub jaopealiku hobusehoidja. Jaopealiku abi asub jao lõppu, temast paremale — sideratsanik (joon. 9 ja 11).

§ 70. Ümberrivistamiseks kolonnist kolmena kolonni kahena antakse käsklus: „J a g u k a h e n a — m a r s s !“

Täitekäskluse järele jaopealik ja tema hobusehoidja liiguvad otse. Neile järgnevad esimese viiru ratsanikud nr. 1 ja nr. 2. Esimese viiru ratsaniku nr. 1 järele sõidab teise viiru ratsanik nr. 1; esimese viiru ratsanik nr. 3 aeglustab liikumist ja pärast koha vabanemist sõidab teise viiru ratsanikust nr. 1 vasakule. Teise viiru ratsanikud nr. 2 ja nr. 3 aeglustavad liikumist ja pärast kohtade vabanemist sõidavad poolpöördes paremale ja võtavad kohad kolonnis eelsõitvate järgi. Jaopealiku abi ja sideratsanik sõidavad kolonni lõpus, sideratsanik jaopealiku abist paremal.

§ 71. Ümberrivistuseks kolonnist kolmena kolonni ühena antakse käsklus: „J a g u ü h e n a — m a r s s !“

Täitekäskluse järele jaopealik liigub otse, teised ratsanikud aeglustavad liikumist ja võtavad koha vabanemisel kolonni ühena järgmiselt: jaopealiku järele tema hobusehoidja, siis esimese viiru ratsanikud numbrite järjekorras ja nende järele teise viiru ratsanikud samas järjekorras. Kolonni lõpus sõidab jaopealiku abi, tema ees kolonnis sideratsanik.

§ 72. Ümberrivistamiseks kolonnist kahena kolonni ühena antakse käsklus: „J a g u ü h e n a — m a r s s !“

Täitekäskluse järele toimivad ratsanikud vasta-

valt ümberrivistusele kolonnist kolmena kolonni ühena.

6. Jao rivistamine põhirivisse (rindesse).

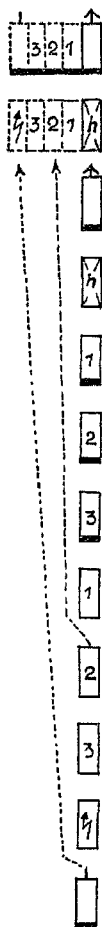
§ 73. Jao rivinemine rindesse on jao põhirivi (hargrivi) moodustamine igasugustest jao kolonnidest.

Rivinemiseks rindesse antakse käsklus: „Jagu, rivi rinde — mars si!“ Rivinemine rindesse täidetakse kolonni alge järgi. Kui allüür rivinemisel ei ole määratud, täidetakse see paigalt traavi, liikumisel — sama allüüriaga, millega jagu liikus, kuid kiirendatult ja mitte alla traavi.

§ 74. Jao rivinemine rindesse paigalt sünnib järgmiselt:

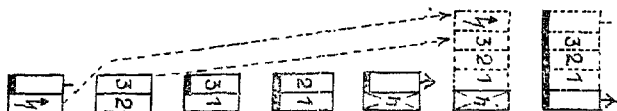
a. Kui jao kolonn oli ühena, siis täitekäskluse järele jaopealik ja tema hobusehoidja liiguvad ühe hobuse pikkuse võrra edasi ja jäävad seisma. Sõiduga poolpöördes vasakule jaopealiku kõrvale asub 1. viiru ratsanik nr. 1; viimasest vasakule sama viiru ratsanik nr. 2 jne., kuni kõik jao ratsanikud numbrite ja viirgude järjekorras asuvad hargrivisse oma kohtadele (joon. 12).

b. Kui jaokolonn oli kahena, siis täitekäskluse järele jaopealik ja tema hobusehoidja liiguvad ühe hobuse pikkuse võrra edasi, mille järele jaopealiku hobusehoidja jääb seisma ja jao-

Joon. 12. Jao rivinemine kolonnist ühena rindesse.

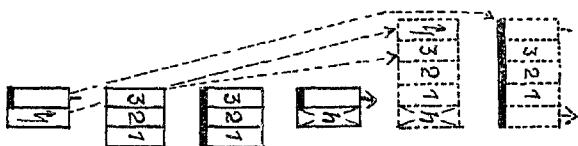
pealik asub lühimat teed oma hobusehoidja ette 1,5 m distanttsile. Teised jao ratsanikud sõiduga poolpöördes vasakule rivinevad numbrite ja viirgude järjekorras hargriviisse oma kohtadele (joon. 13).

Joon. 13.

Jao rivinemine kolonnist kahena rindesse.

d. Kui kolonn oli kolmena, siis täitekäskluse järele jaopealik ja tema hobusehoidja liiguvad ühe hobuse pikkuse võrra edasi, mille järele jaopealiku hobusehoidja jääb seisma ja jaopealik asub lühimat teed oma hobusehoidja ette 1,5 m distanttsile. Esimese viiru ratsanikud nr. nr. 1, 2 ja 3 sõites kolmena rivistuvad jaopealiku kõrvale vasakule poole. Teise viiru ratsanikud nr. nr. 1, 2 ja 3 sõites kolmena rivistuvad jaopealiku hobusehoidja kõrvale; jaopealiku abi ja sideratsanik asuvad oma kohtadele vastavalt jao hargrivile (joon. 14).

Joon. 14.

Jao rivinemine kolonnist kolmena rindesse.

§ 75. Jao rivinemisel rindesse liikumisel jao alg liigub edasi endise allüüriga. Rivinemine teostatakse samuti nagu paigal (§ 74). Rivine-

mise allüür on sama, millega jagu liikus, kuid kiirendatult ja mitte alla traavi.

§ 76. Et jao rivinemine rindesse, mis on alatud liikumisel, lõpetada jao seismajätmisega, antakse käsklus: „Alg — seis!“ Selle käskluse järele kolonni alg peatub. Teised ratsanikud jätkavad rivinemist rindesse endise allüüri ja, välja jõudnud kolonni alge joonele, jäävad seisma.

§ 77. Üksikult (omaette) tegutsevas jaos jaopealik asub jao ees 1,5 m distantstil. Jaopealiku kohal rivis on tema hobusehoidja.

Üksikult (omaette) tegutsevas jaos on jaopealiku hobusehoidja kolonnis — kolonni algeks, hargrivis — parema tiiva ratsanikuks. Sel juhtumil ümberrivistumised jao kolonnidest rindesse teostatakse jaopealiku hobusehoidja järgi.

7. Jagu joonel. (Joon. 15.)

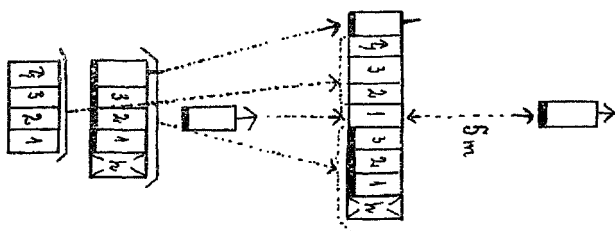
§ 78. Joonel asub jagu ühes viirus koondrivis.

Jao rivinemiseks joonele antakse käsklus: „Jagu joonele — marss!“ Rivinemine joonele täidetakse hargrivis esimese viiru järgi, kolonnis — kolonni alge järgi. Kui allüür rivinemisel ei ole määratud, täidetakse see paigalt traavi, liikumisel — sama allüüri, millega jagu liikus, kuid kiirendatult ja mitte alla traavi.

§ 79. Jao rivinemine joonele paigalt sünnib järgmiselt:

a. Kui jagu oli hargrivis, siis täitekäskluse järele jaopealik liigub otse edasi; jaopealiku hobusehoidja ja esimese viiru ratsanikud nr. nr. 1, 2 ja 3 liiguvad jaopealiku järele. Teise viiru ratsanikud sõidavad poolpöördes vasakule esimese viiru joonele. Jaopealiku abi asub lühimat teed vasakule tiivale.

Pärast ümberrivistust jaopealiku käskluse järele „seis“ jagu peatub ja joondub välja. Niipea kui joon on moodustatud, asub jaopealik joone keskkoha ette 5 m distantstil (joon. 15).

Joon. 15.

Jao rivinimine hargrivist joonele.

b. Kui jaokolonn oli ühena, siis täitekäskluse järele jaopealiku hobusehoidja liigub ühe hobuse pikkuse võrra edasi ja jääb seisma. Tema kõrvale sõiduga poolpöördes vasakule asuvad järjekorras esimese viiru ratsanikud nr. nr. 1, 2 ja 3; viimastest vasakule — järjekorras teise viiru ratsanikud numbrite järjekorras. Jaopealiku abi asub joone vasakule tiivale. Jaopealik pärast jao ümberrivistamist asub jao ette 5 m distantstile (joon. 16).

d. Kui jaokolonn oli kahena või kolmena, siis täitekäskluse järele jao rivinimine joonele sünnib samuti nagu kolonnist ühena — ratsanikud sõidavad joonele kahena või kolmena ja asuvad kohtadele joon. 16 kohaselt.

§ 80. Jao rivinemisel joonele liikumisel hargrivis — jao esimene viirg, kolonnis — kolonni alg liigub edasi endise allüüriga. Rivinimine teostatakse samuti nagu paigal. Rivinemise allüür on sama, millega jagu liikus, kuid kiirendatult ja mitte alla traavi.

§ 81. Jao rivinemiseks joonelt rindesse antakse käsklus: „j a g u, r i v i r i n d e — m a r s s!“ Täitekäskluse järelle esimese viiru ratsanikud liiguvad otse edasi. Teise viiru ratsanikud aeglustavad liikumist ja koha vabanemisel liiguvad poolpöördes paremale esimese viiru taha. Jaopealik, tema abi ja sideratsanik asetuvad lühimat teed oma kohtadele.

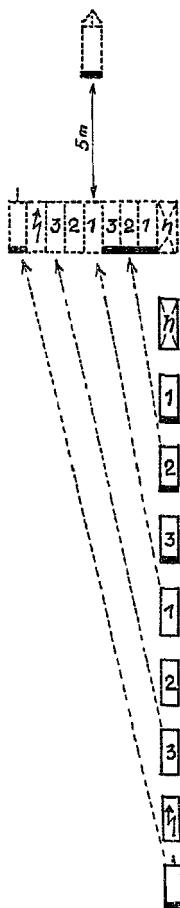
§ 82. Üleminek joonelt kolonnidesse sünnib vastavalt üleminekule kolonnidesse hargrivist (§§ 59—61).

8. Jao lahkriivid.

§ 83. Jao lahkriivi on niisugune rivistus, milles ratsanikud on asetatud üksteisest normaalselt 10 m või käsklusega kindlaksmääratud intervallidele ja distantsidele.

Jagu võib olla lahkriivis ühes või kahes viirus või trobikonnas. Lahkriivis jaopealik valib endale kõige soodsama koha jao juhtimiseks.

Kui harvenemisel lahkriivisse või koondumisel

Joon. 16. Jao rivinemine kolonnist ühena joonele.

koondriviisse määratakse allüür, siis see on maksev nende ratsanike kohta, kes harvenevad või koonduvad. Ei ole allüür käsklusega määratud, siis sünnib harvenemine ja koondumine paigalt — traavi, liikumisel — järgmise suurema allüüriaga.

§ 84. Kui jao harvenemine lahkriviisse või koondumine määratud joonele jõudmisel koondriviisse sündis paigalt, siis jääb jagu jaopealiku käsklusel „Jagu seis!“ või pärast ümberrivistumist seisma; liikumisel — jagu jätkab liikumist endise allüüriaga.

§ 85. Põhirivist jagu harveneb lahkriviisse kahte viirgu käskluse järele: „Jagu harvene (paremale, vasakule), intervall, allüür, — marss!“

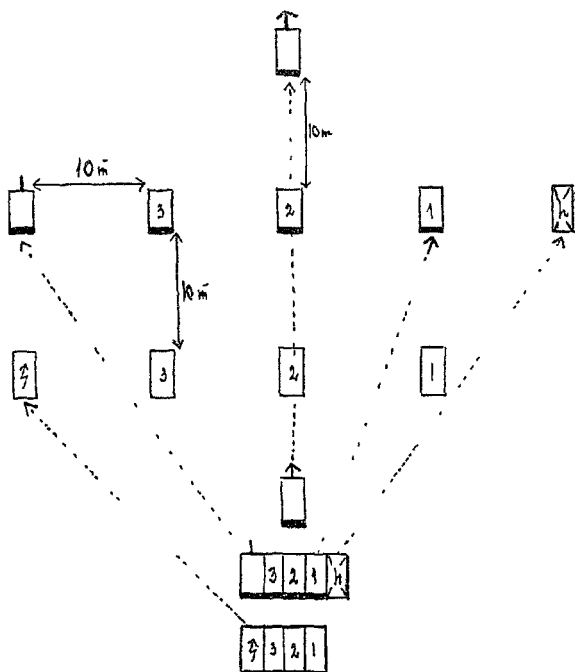
Täitekäskluse järele liiteratsanik (parema või vasaku tiiva ratsanik) sõidab otse või määratud suunas, paigalt — traavi, liikumisel — sama allüüriaga, millega liigutakse, kuid mitte alla traavi. Teised ratsanikud harvenevad temast poolpöördes paremale või vasakule 10 m või käsklusega kindlaksmääratud intervallidele ja distantsidele.

Jaopealik asub 10 m jao keskkoha ette.

Kui harvenemise külg käsklusega ei ole kindlaks määratud või harvenemiseks antakse leppemärk, siis harvenemine sünnib alati liiteratsaniku järgi (joon. 17).

§ 86. Jagu harveneb põhirivist lahkriviisse ühte viirgu käskluse järele: „Jagu, harvene ühte viirgu (paremale, vasakule), intervall, allüür — marss!“

Täitekäskluse järele jagu toimib vastavalt § 78, kusjuures ratsanikud harvenevad 10 m või mää-

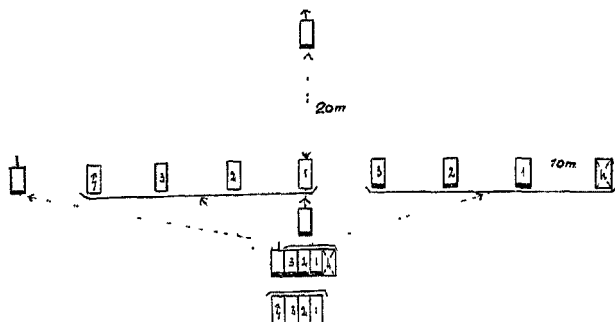
Joon. 17.

Jagu lahkrivis kahes viirus.

ratud intervallidele. Jaopealik asub 20 meetrit jao keskkoha ette (joon. 18).

§ 87. Jao harvenemine kolonnidest lahkrivisse kahte või ühte viirgu sünnib vastavalt rivinemisele kolonnidest hargrivisse või joonele (§§ 73—80), kusjuures ratsanikud võtavad määratud intervallid ja distantsid.

§ 88. Jao koondumine lahkrivist põhirivisse

Joon. 18.

Jagu lahkrivis ühes viirus.

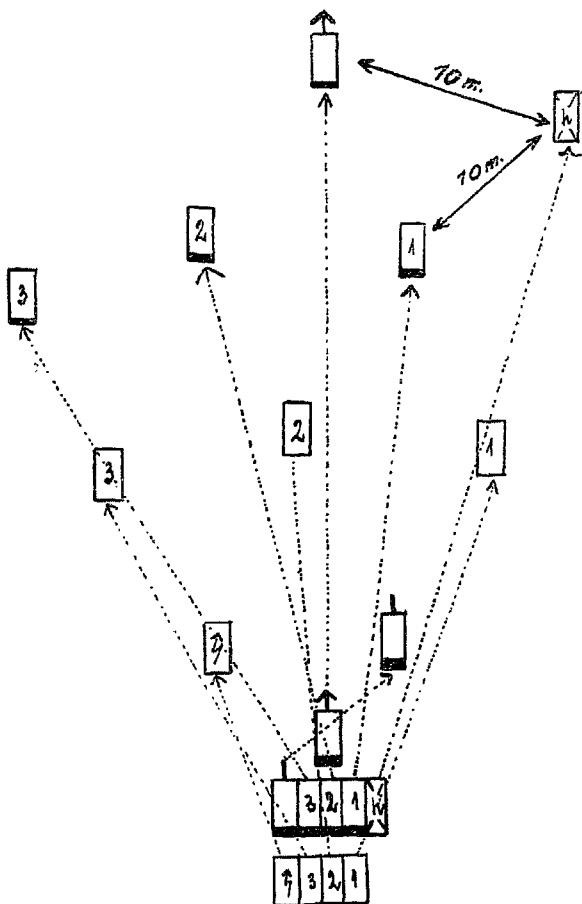
sünnib käskluse järel: „Jagu paremale (vasakule) koonda, allüür — marss!“

Täitekäskluse järel jagu koondub põhirivisse liiteratsaniku (parema või vasaku tiiva ratsaniku) järgi, kes otse liigub. Põhirivisse (hargrivisse) asumisel liiteratsanik liigub jaopealiku järgi.

§ 89. Jagu laheb üle trobikonda igast rivist käskluse järel: „Jagu trobikonda, allüür — marss!“

Täitekäskluse järel asuvad ratsanikud malekorda kahes, kolmes järgus, võttes sealjuures määratud intervallid ja distantsid. Kui intervallid ja distantsid ei ole käsklusega kindlaks määratud, siis nad võetakse 10 m. Jaopealik trobikonnas asub jao ees 10 m. distantsil. Jaopealiku abi asub jao taga (joon. 19). Asumine trobikonda sünnib paigalt — traavi, liikumisel — sama allüüriaga, milles liigutakse, kuid kiirendatult ja mitte alla traavi.

§ 90. Lahkrivides padrunisadul asub jao taga. Padrunisadula saatja peab hoolega jälgima suhturi

Joon. 19.
Jagu trobikonnas.

tegevust, kuulma käske, mis antakse k.-klp., ja kooskõlastama oma tegevust k.-klp. sihturiga.

§ 91. Löögijagudes, mis on varustatud püstolkuulipildujaga, asuvad püstolkuulipilduja sihtur ja varumees (teise viiru ratsanik nr. 3) üksteise läheduses, kusjuures varumees kooskõlastab oma tegevust püstolkuulipilduja sihturiga.

§§ 39—87 on maksivad nii löögi- kui ka kergekuulipilduja jagude kohta.

III PEATÜKK.

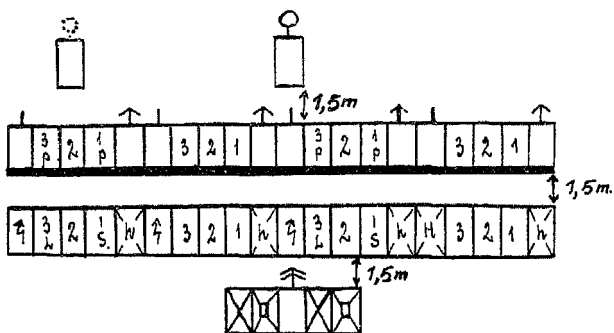
Rühm.

1. Koosseis, põhirivi, pealikute kohad, rivistused, sadulasse istumine ja mahatulemine.

§ 92. Rühma normaalne koosseis on 4 jagu. Neist on kaks kergekuulipilduja ja kaks löögijagu.

Löögijagu võib relvastada ka püstolkuulipildujaga (§ 38).

§ 93. Rühma põhirivi on hargrivi kahes viirus, jaod asetatud üksteise kõrvale ilma intervallideta, kusjuures 1-ne ja 3-as jagu on löögijaod, 2-ne ja 4-as — k.-klp. jaod (joon. 20).

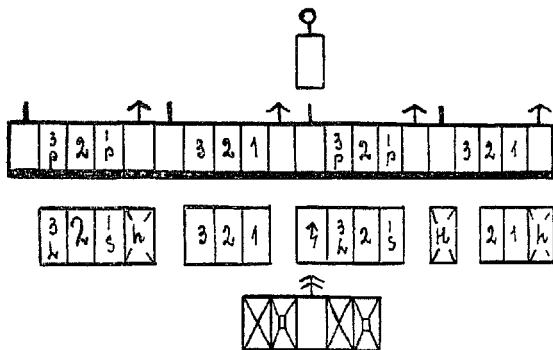

Joon. 20. Rühm hargravis.

§ 94. Rühm koguneb põhirivisse käsklusega:
 „R ü h m — k o g u!“

Täitekäskluse järele rühmapealik asub rühma ette 1,5 m distanttsile (joon. 20), tema selja taha — teise jao pealiku abi, kes on ka normaalselt rühma liiteratsanik. Kui rühmas on jagusid vähem, määrab rühmapealik liiteratsaniku eraldi. Rühmapealiku abi (rühmavanem) asub rühma taga 1,5 m distanttsil joondudes rühmapealiku selja taha. Jaopealikud asuvad oma jagude paremail tiibadel. Jagude padrunisadulad oma saatjatega asuvad rühmapealiku abi kõrval paremal ja vasakul pool. Rühmapealiku hobusehoidja — esimese jaopealiku abi selja taga teises viirus. Kui rühmas puuduvad üksikud ratsanikud, moodustatakse jagudes ebaread (joon. 21). Rühma koosseisu kuuluvad eripealikud ja eriülesannetega ratsanikud asetatakse kolmandasse viirgu rühmapealiku abi joonele. Kui rühmas on kaks ohvitseri, asub teine 4-da jao liiteratsaniku ees rühmapealikuga ühel joonel ja on teise poolrühma juht.

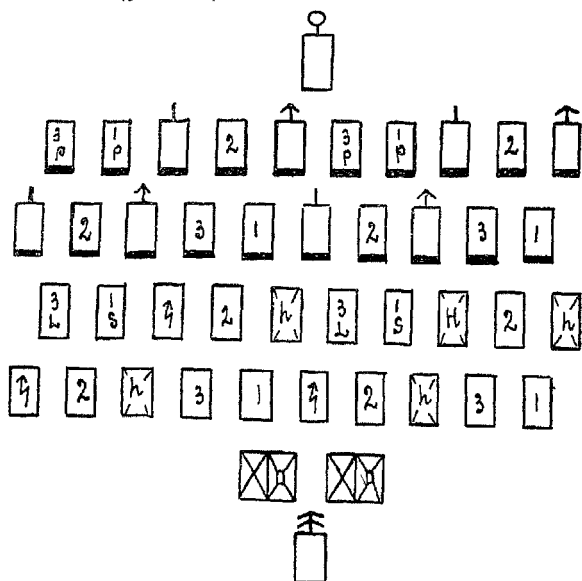
§ 95. Rühm võib olla järgmistes rivistustes:

Joon. 21. Rühm hargrivis — jagudes ebaread.

1. põhirivis (hargravis);
2. poolrühmade kolonnis;
3. jagude kolonnis;
4. kolonnides — kolmena, kahena, ühena;
5. lahkrivides harvendatult, nii rinnet pidi kui ka sügavusse:
  - a. ühes või kahes viirus;
  - b. harvendatud kolonnides;
  - d. lahkrivis jagudena.

§ 96. Selgaistumine ja sadulast mahatulemine rühmas sünnib analoogiliselt jaole ja samade käsklustega, tähendades eelkäskluses „jagu“ asemel „rühm“ (§§ 42—44), kusjuures rühma kolmas viirg taandub 2 sammu, kuña rühmapealiku abi seda teeb 6 sammu (joon 22).

Joon. 22. Rühm selgaistumisel (sadul. mahatulemisel).

2. Liiteratsanik, liitejagu; rühma joondumine ja liikumine.

§ 97. Oma kogunemist, joondumist, liikumist ja tegevust korraldab rühm liitejao ja liiteratsaniku järgi; viimaseks on rühma põhirivis keskmine ratsanik (normaalselt 2-se jao pealiku abi). Jagu, kelle koosseisu kuulub liiteratsanik, on rühmas liitejaoks (normaalselt 2-ne jagu). Hargrivis rühmapealik asub liiteratsaniku ees 1,5 m distantsil.

§ 98. Joondumisel kohapeal antakse käsklus: „Rühm joondu, valvel!“ Esimese käskluse järele pööravad ratsanikud pead liiteratsaniku poole ja joonduvad; teise käskluse järele võtavad valvel seis. Joondumine käskluse järele „Rühm paremale (vasakule) joondu!“ täidetakse analoogiliselt eelmisele — määratud tiiva poole.

Väljajoondunud ratsanik peab nägema oma viiru kolmanda ratsaniku rinda, lugedes ennast esimeseks.

§ 99. Rühm algab ja teostab liikumisi analoogiliselt jaole §§ 48—51, tähendades eelkäskluses „jagu“ asemel „rühm“.

3. Pöörded ja suunamuutmised.

§ 100. Pöörded rühmas tehakse: rühmaga põhirivis (hargrivis), poolrühmadega ja jagudega.

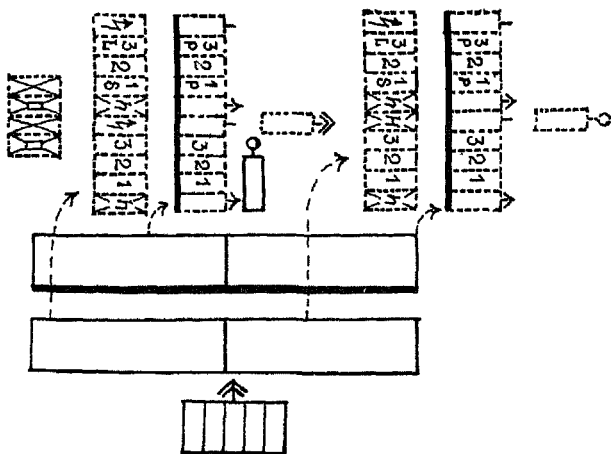
Pöörded ja suunamuutmised rühma põhirivis sünnivad analoogiliselt jaole §§ 52—55.

§ 101. Rühma liikumise suuna võib muuta ka tema allüksustega (poolrühmadega, jagudega) korraga. Selleks antakse käsklus: „Rühm jagudes (poolrühmades), suund paremale (vasakule) — marss!“

Täitekäskluse järele jaod (poolrühmad) võtavad iseseisvalt uue antud suuna ja liiguvad edasi endise allüüriga.

§ 102. Rühma pöõrmiseks poolrühmadega antakse käsklus: „Rühm poolrühmadena paremale (vasakule) või paremale (vasakule) ümber — marss!“ Täitekäskluse järele pöõrduvad poolrühmad analoogiliselt pöõretele üksiku jaoga. Pöõret tehes esimese poolrühma ette 1,5 m distantsile sõidab rühmapealik, teise poolrühma ette — rühmapealiku abi (joon 23).

Joon. 23.

Rühma pöõre poolrühmadega.

§ 103. Rühma pöõrmiseks jagudega antakse käsklus: „Rühm jagudena paremale (vasakule) ehk paremale (vasakule) ümber — marss!“ Täitekäskluse järele jaod teevad pöõrded analoogiliselt üksikuile jagudele. Pöõ-

rete teostamisel esimene jagu pärast pööret sõidab ühe hobuse pikkuse võrra edasi, seega võimaldades teistele jagudele vaba koha, et neil ei tarvitseks taanduda. Pärast pöörded võtavad jaod kolonnid distantsid 1,5 m.

Jao kolonniga pöörded tehes, et rühma rindesse rivistada, jäävad jaod pärast pööret nende vahel tekkinud intervallidele. Intervallide kaotamiseks antakse käsklus: „Rühm, joondu — valvel!“ Esimese käskluse järele liitejagu sõidab kahe hobuse pikkuse võrra edasi ja jääb seisma, teised jaod, sõites poolpöördes edasi, koonduvad, asuvad liitejao joonele ja joonduvad siis välja. Pärast pööret liikumisel sünnib koondumine käskluse järele: „Joondu!“ või „Paremale (vasakule) — joondu!“, mille peale ratsanikud endise allüüriga edasi liikudes koonduvad liitejao või parema (vasaku) tiiva jao juure.

§ 104. Et rühma, mis on kolonnid jagudena, asetada pöörded paremale või vasakule rindesse ilma intervallideta jagude vahel, antakse käsklus: „Rühm kolonni alge järgi jagudena paremale (vasakule) — marss!“ Täite-käskluse järele kolonni alge jagu teeb pöörded, teised jaod, liikudes otse edasi nõuetava kauguseni eelmisest jaost, pöörduvad jaopealiku leppemärgi järele rindesse jagude järjekorras.

4. Rühma kolonnide moodustamine, kolonnide liikumised, pöörded, suunamuutmised ja ümberrivistused.

§ 105. Rühma kolonnid koosnevad üksteise taha asetatud jao kolonnidest.

Kõigis rühma kolonnides, välja arvatud poolrühma ja jao kolonnid, on maksivad samad reeglid, mis jao kolonnides.

§ 106. Rühma kolonnid moodustatakse rühma paremast või vasakust tiivast, s. o. alates parema (vasaku) tiiva või käsklusega määratud jaoga.

Kolonnide moodustamisel tiivapealne või käsklusega määratud jagu liigub otse edasi kolme hobuse pikkuse võrra, mille järele jagu vastavalt käsklusele läheb üle jaost — kolonni. Teised jaod võtavad järjekorras suunamuutmise eesk poolpöördega eelmise jao suuna ning lähevad siis kolonni üle.

§ 107. Rühmapealik ja rühmapealiku abi võtavad oma kohad kolonnides lühimat teed; jaopealikud ja nende abid toimivad nagu üksikus jaos §§ 36—37. Padrunisadulad, kui need pole jagude juure käsutatud, liiguvad alati rühma kolonni sabas rühmapealiku abi ees.

§ 108. Poolrühmade kolonni moodustamiseks antakse käsklus: „Rühm paremalt (vasakult) poolrühmadena — marssi!“ Täitekäskluse järele parema (vasaku) tiiva poolrühm sõidab otse edasi. Teine poolrühm sõites poolpöördes asub esimese selja taha poolrühma rinde pikkuse distantsile. Rühmapealik asub esimese poolrühma keske ette 1,5 m; rühmapealiku abi — teise poolrühma keske ette, joondudes rühmapealiku selja taha.

§ 109. Rühma kolonn jagudena on niisugune kolonn, kus jaod hargriviis on asetatud üksteise selja taha normaalsele (1,5 m) distantsile.

Kolonn jagudena moodustatakse käsklusega „Rühm paremalt (vasakult) jagudena — marssi!“ Täitekäskluse järele parema (vasaku) tiiva jagu sõidab otse, temale järgnevad poolpöördes või suunamuutmise eesk liikudes teised jaod rivistuse järjekorras ja võtavad distantsid 1,5 m. Rühma-

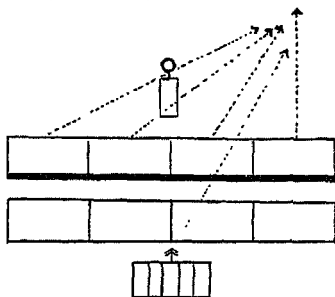
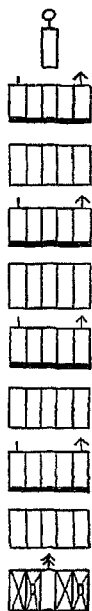
pealik asub algejao keske ette 1,5 m distantsile (joon. 24).

§ 110. Kolonni moodustamiseks kolmena antakse käsklus: „Rühm paremalt (vasakult) kolmena — marss!“ Täitekäskluse järele jaod lähevad üle kolonni kolmena vastavalt § 59. Rühmapealik sõidab otsemat teed algejao kolmanda rea ette, temast paremale poole asuvad järjekorras sama jao pealik ja hobusehoidja; rühmapealiku abi liigub rühma taga. Kui rühmas on kaks ohvitseri, võtab teine koha teise poolrühma alges kolmanda rea ees (joon. 25).

§ 111. Kolonni moodustamiseks kahena antakse käsklus: „Rühm paremalt (vasakult) kahena — marss!“ Täitekäskluse järele jaod lähevad üle kolonni kahena vastavalt § 60. Rühmapealik asub kolonni algejao teise rea ette. Rühmapealiku abi (teine ohvitser rühmas) võtab oma koha analoogiliselt kolonni kolmena § 110 (joon. 26).

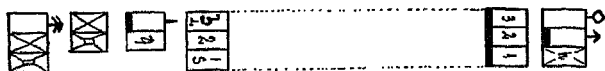
§ 112. Kolonni moodustamiseks ühena antakse käsklus: „Rühm paremalt (vasakult) ühena — marss!“ Täitekäskluse jä-

rele jaod lähevad üle kolonni ühena § 61 kohaselt. Rühmapealik on kolonni ees, rühmapealiku abi

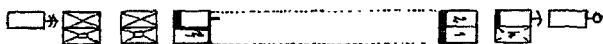

Joon. 24. Rühma kolonn jagudena paremalt.

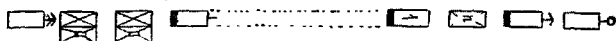
(teine ohvitser rühmas) võtab oma koha analoogiliselt kolonnile kolmena § 110. (Joon. 27.)

Joon. 25.
Rühma kolonn kolmena.

Joon. 26.
Rühma kolonn kahena.

Joon. 27.
Rühma kolonn ühena.

§ 113. Rühma kolonnide liikumised, peatused, suunamuutmised ja pöörded sünnivad samade reeglite ja käskluste järgi kui jaoski, tähendades eelkäskluses „jagu“ asemel „rühm“ — §§ 48—55.

§ 114. Rühma kolonnide ümberrivistused vähemaist kolonnidest suuremaisse sünnivad samade reeglite järgi kui jaoski §§ 64—72, tähendades eelkäskluses sõna „jagu“ asemel „rühm“; ümberrivistuste aluseks jääb ikkagi jagu.

Ümberrivistusel liikumisel vähemaist kolonnidest suuremaisse distantis võetakse järgmise kõrgema allüüriga.

§ 115. Rühma jagude kolonni ümberrivistuseks poolrühmade kolonni antakse käsklus: „Rühma rivi poolrühmadeks — mars!“ Täitekäskluse järele, kui kolonn oli jagudena paremalt,

teine ja neljas jagu sõidavad poolpöördes vasakule esimese ja kolmanda jao joonele ja võtavad poolrühma rinde pikkused distantsid. Kui kolonn oli jagudena vasakult — sõidavad esimene ja kolmas jagu poolpöördes paremale.

§ 116. Rühma ümberrivistamine kolonnidest kolmena, kahena ja ühena rühma kolonni poolrühmadena sünnib käskluse järele: „R ü h m r i v i p o o l r ü h m a d e k s — m a r s s!“ Täitekäskluse järele jaod rivinevad enne jao rindesse ja sõidavad kohtadele nagu rivinemisel jao kolonnidest § 115 alusel.

§ 117. Kõik rühma ümberrivistused suuremaist kolonnist vähemaisse sünnivad samade käsklustega kui jaoski, tähendades eelkäskluse sõna „jagu“ asemel „rühm“.

§ 118. Rühma ümberrivistuseks poolrühmade kolonnist kolonni jagudena antakse käsklus: „R ü h m p a r e m a l t (v a s a k u l t) j a g u d e n a — m a r s s!“ Täitekäskluse järele rühma kolonn jagudena moodustatakse jagude järjekorras analoogiliselt § 109.

§ 119. Kõigis rühma rännakolonnides asuvad rühma pealiku juures kaks sideratsanikku. Nemed jäävad ka rühma pealiku juure igasugustes rühma lahkrivides. Rühmapealiku sideratsanikeks on sideratsanikud 1-st ja 3-dast jaost.

Kolonnides ühena, kahena, kolmena liiguvad sideratsanikud rühmapealiku järele vastavalt rühma rivile.

5. Rühma rivistamine põhirivisse (rindesse).

§ 120. Rühma rivinemine rindesse sünnib kolonni alge järgi või jagude või poolrühmade pöördega 90° võrra.

Rühma rivinemine rindesse kolonni alge järgi teostatakse algest paremale või vasakule. Kui kolonn oli moodustatud rühma paremast tiivast, siis sünnib rivinemine rindesse algest vasakule, kui aga kolonn oli moodustatud rühma vasakust tiivast — sünnib rivinemine rindesse paremale.

§ 121. Rühm rivineb rindesse käskluse järele: „Rühm rivi rinde — marss!“ Täitekäskluse järele kõik jaod rivinevad jao rindesse ja siis sõites poolpöördes võtavad oma kohad rühma rindes.

Rühma rindesse rivinemisel poolrühmade kolonniist sõidab juurerivinev poolrühm rindes oma kohale.

§ 122. Kui rivinemine rindesse sünnib kohal, liigub kolonni alg kolme hobuse pikkuse võrra edasi ja jääb seisma.

Rindesse rivinemisel liikumisel jätkab alg liikumist endise allüüriaga; juurerivinejad jaod teostavad rivinemist järgmise kõrgema allüüriaga.

§ 123. Rühma rindesse rivinemiseks pöördega külje poole antakse käsklus: „Rühm poolrühmadena paremale (vasakule) — marss!“, „— jagudena paremale (vasakule) — marss!“, mis täidetakse analoogiliselt rühma pöördeile poolrühmadega ja jagudega §§ 102—103.

6. Rühma lahkrivid.

§ 124. Rühma lahkrivid on järgmised:

1. rühm tervikuna harvendatud ühes või kahes viirus;
2. lahkrivis poolrühmadena;
3. lahkrivis jagudena.

Kõigis neis rivistustes võivad poolrühmad ja jaod olla harvendatud nii rinnet pidi kui ka sügavusse mitmesugustel intervallidel ja distantsidel.

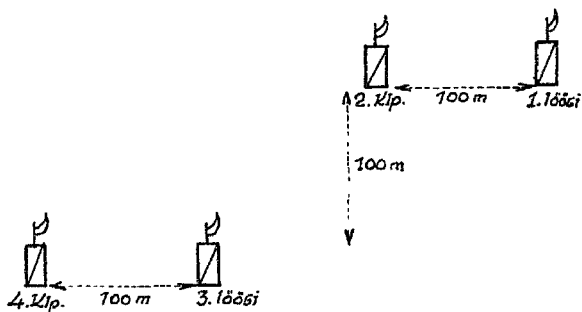
Kui distantsid ja intervallid jagude vahel käsklusega pole kindlaks määratud, on need 100 m.

§ 125. Põhirivist rühm harveneb ühte (kahte) viirgu käskluse järel: „Rühm harvene (ühete viirgu) (paremale, vasakule), intervall, allüür — marss!“

Harvenemine teostatakse analoogiliselt jaole §§ 88—88 ja sünnib kas rühma keskelt — liitejaost või paremalt või vasakult tiivalt. Rühmapealik asub rühma ette 20 m. —, jaopealikud — oma jagude ette 10 m. —, rühmapealiku abi — rühma taha 10 m. distantsele.

§ 126. Rühm võib olla lahkriivis jagudena ühes, kahes, kolmes ja neljas järgus; poolrühmadena ühes ja kahes järgus. Lahkriivis jaod asetuvad malekorda, astmetena vasakule ja paremale või üksteise selja taha.

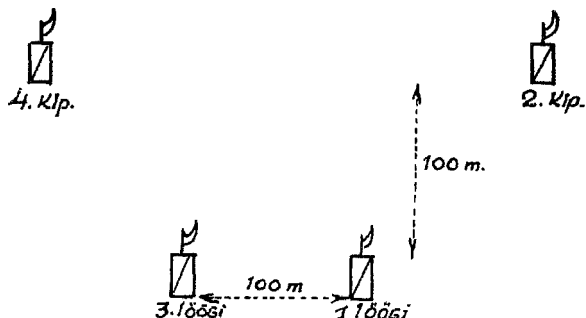
Rühma lahkriivis jagude (poolrühmade) rivistus peab vastama maastiku iseloomule ja olukorrale ja määratakse kindlaks jao (poolrühma) juhi poolt iseseisvalt (joon. 28, 29 ja 30).

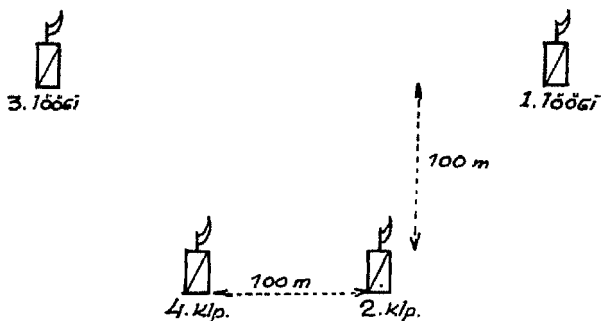
Joon. 28.
Rühm lahkriivis jagudena.

§ 127. Rühma lahkriivides jagudena (poolrühmadena) käsklus omab juhatuse iseloomu, mida rühmapealik teeb äärmiselt lühidalt, määrates ära ri-

Esimeses järgus k-klp. jaod.

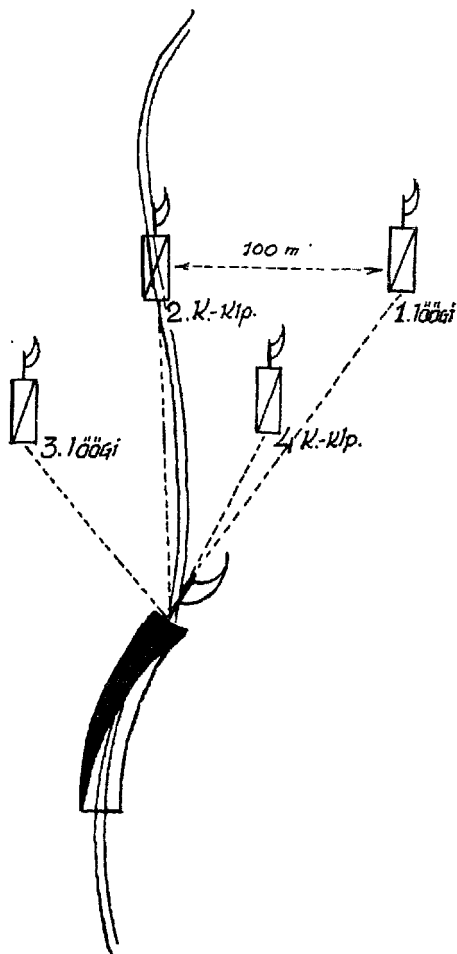

Esimeses järgus löögi jaod

Joon. 29.

Rühm lahkrivides jagudena.

vistuse, andes suuna ja ülesande; näiteks: „Rühm jagudena kahes järgus; esimeses järgus 1. ja 2. jagu, teises järgus 3. ja 4. jagu, teine järk astmena vasakule;

Joon. 30.
Rühm lahkriivis jagudena.

liitejagu 2. jagu; suund, allüür — marss!“

Täitekäskluse järele jaopealikud viivad oma jaod laiali kooskõlastades oma liikumist liitejaoga. Rühmapealik sõidab kohale, kust tal on soodsam rühma tegevust juhtida. Rühmapealiku abi asub liitejao lähedusse, et jalustamise korral hobustehoidjad võtta oma juhatuse alla ning jalustatud osadega luua sidet. Padrunisadulad sõidavad oma kergekuulipilduja jagude juure. Sideratsanikud, kes on määratud rühmapealiku juure, ja rühmapealiku hobusehoidja asuvad tema selja taha.

Pärast lahkrivisse asumist jaod liiguvad endise allüüriga, kui allüüri muutmiseks eraldi käsklust pole antud.

Kui rühmal on vajadus minna üle lahkrivisse kiiresti, nii et rühmapealikul pole aega selleks anda käsklust, sünnib rühma üleminek lahkrivisse jagudena leppemärgi järgi (§§ 22 p. f.).

Leppemärgi järele 2-ne jagu sõidab otse edasi, temast paremale 100 m intervallile sõidab esimene jagu. Kolmas ja neljas jagu asuvad teise järku malekorras vasakule 100 m intervallile ja distantstile.

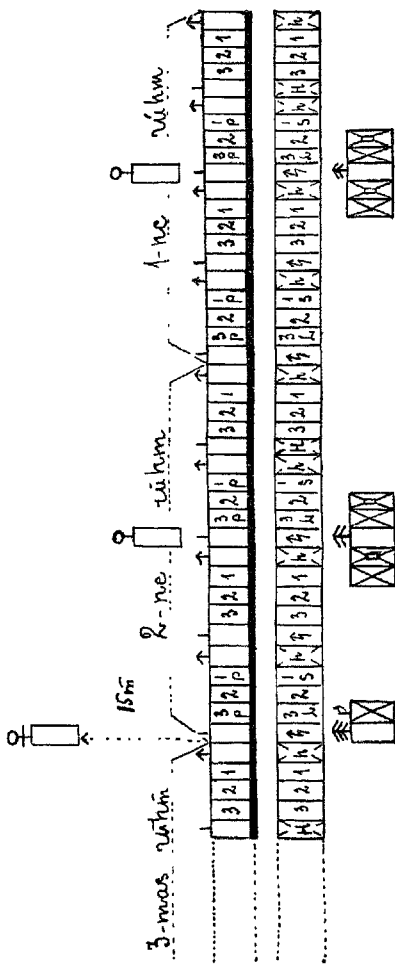
Jaopealikud juhivad oma jagude tegevust ja liikumist valides kohasema rivikorra ja kasutades maastiku omadusi ja kohalikke esemeid (joon. 30).

IV PEATÜKK.

Eskadron.

1. Koosseis, põhirivi, pealike kohad, rivistused, sadulasse istumine ja mahatulemine.

§ 128. Eskadroni normaalne koosseis on kolm või neli lahingurühma ja üldrühm, kuhu kuuluvad

Joon. 31.
Eskadron hargravis.

majandusametmehed ja sanitar- ning veterinaär-personaal.

§ 129. Eskadron koguneb normaalselt põhirivisse (hargrivisse) — rühmad põhirivis üksteise kõrval.

Põhirivis eskadroni pealik asub eskadroni keske ees 1/5 m distantstil, rühmapealikud oma rühmade keske ees 1,5 m distantstil, moodustades rühmapealikute joone; veltveebel asub eskadroni keske taga kolmanda viiru joonel, temast paremal signalist (eskadroni pealiku hobusehoidja) (joon. 31).

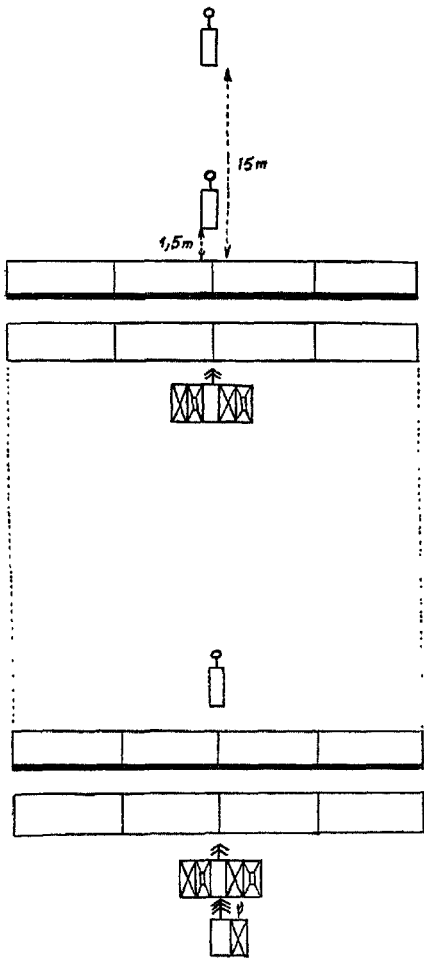
§ 130. Peale põhirivi (hargrivi) eskadron võib olla järgmistes rivistustes:

1. kolonnis rühmadena;
2. rühmade kolonnide joonel;
3. kolonnis poolrühmadena;
4. kolonnis jagudena;
5. kolonnis kolmena, kahena, ühena;
6. lahkrivis rühmadena (jagudena) mitmes järgus.

§ 131. Eskadroni kolonn rühmadena on niisugune rivistus, kus rühmad asuvad hargrivis ja on paigutatud üksteise selja taha rühma rinde pikkuksel distantstil. Eskadroni kolonnis rühmadena eskadronipealik asub kolonni keske ees 15 m distantstil, veltveebel asub eskadroni keske taga 1,5 m. kaugusel viimasest viirust (joon. 32).

§ 132. Eskadron rühmade kolonnide joonel on niisugune rivistus, kus rühmad kolonnis kolmena, kahena või ühena on asetatud üksteise kõrvale ühele joonele. Eskadron rühmade kolonnide joonel on eskadroni rivi murdmaastikul liikumiseks ja jalustamiseks.

Rühmade kolonnide joone moodustamiseks an-

Joon. 32.
Eskadroni kolonn rühmadena.

takse käsklus: „Eskadron rühmade kolonnide joonele kolmena (kahena, ühena), allüür — marss!“

Täitekäskluse järele rühmad kolonnis kolmena (kahena, ühena) asuvad üksteise kõrvale ühele joonele, kusjuures intervallid rühmade vahel vastavad rühma rinde pikkusele. Intervallid võivad olla tarviduse järgi suuremad või vähemad.

Eskadroni pealik asub 15 m distantstil liiterühma ees või kus soodsam eskadroni juhatada, rühmapealikud rühmade alge ees, veltveebel asub eskadroni keske taga 3 m (joon 33).

§ 133. Eskadroni kolonnid poolrühmadena, jagudena, kolmena, kahena ja ühena koosnevad samanimelisist rühma kolonnidest, missugused on asetatud üksteise taha.

Nende kolonnide moodustamiseks on maksivad samad reeglid ja käsklused kui rühmale, §§ 59—61 ja 105—112, tähendades sõna „rühm“ asemel „eskadron“.

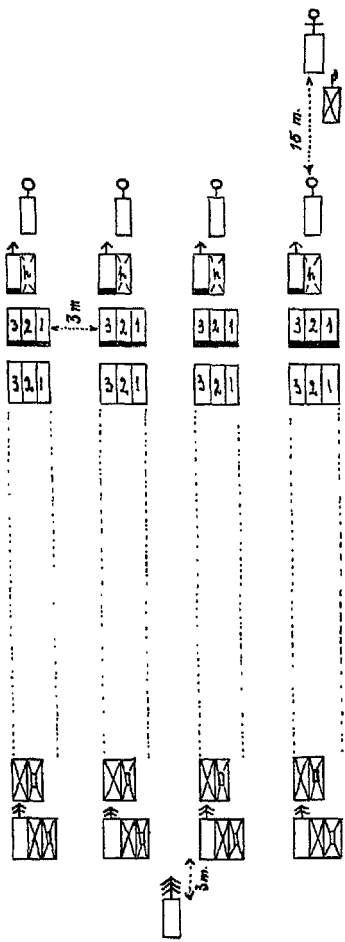
Neis kolonnes asub eskadroni pealik eskadroni ees; veltveebel — eskadroni taga.

§ 134. Sadulasse istumiseks ja mahatulemiseks eskadronis antakse järgmised käsklused:

1. „Eskadron rühmades paariks — loe!“
2. „Eskadron sadulasse — istu — joondu — valvel!“
3. „Eskadron sadulast — maha — joondu — valvel!“

Paariks lugemine sünnib igas rühmas omaette.

Sadulasse istumine ja mahatulemine teostatakse analoogiliselt rühmale §§ 42—44 ja 96.

Joon. 33.
Eskadron rühmade kolonnide (kolmena) joonel.

2. Liiteratsanik, liiterühm, joondumine.

§ 135. Eskadroni liiteratsanikuks on teise rühma pealik; liiterühmaks — teine rühm, kui teist liiteüksust pole määratud.

§ 136. Paigal seistes eskadron pöhirivis joondub keskele, võttes joondumise aluseks liiterühma §§ 97—98. Joondumiseks antakse käsklus: „Eskadron — joonu!“

Joondumist tiiva peale teostatakse käskluse järel: „Eskadron paremale (vasakule) — joonu!“ Täitekäskluse järel mõlema viiru ratsanikud joonduvad analoogiliselt rühmale § 98.

§ 137. Eskadroni liikumiseks antakse käsklus: „Eskadron, suund, allüür — mars!“

Eskadroni kolonnide liikumine ja peatumine sünnib analoogiliselt rühmale §§ 48—51 ja 99, tähendades eelkäskluses „rühm“ asemel „eskadron“.

3. Eskadroni kolonnide moodustamine, kolonnide liikumised, pöörded, suunamuutmised ja überrivistused; eskadroni rännakolonn.

§ 138. Eskadron teeb pöörded rühmadega, poolrühmadega ja jagudega. Pöörded poolrühmadega ja jagudega täidetakse analoogiliselt rühmale §§ 52—55 ja 100—104, tähendades eelkäskluses „rühm“ asemel „eskadron“.

Pöörded rühmadega täidetakse käskluse järel: „Eskadron rühmadena paremale (vasakule), või paremale (vasakule) ümber — mars!“

Täitekäskluse järel iga rühm eskadronis teeb nõuetava pöörde omaette, nagu üksik rühm §§ 102.

§ 139. Kõigis oma rivistustes eskadron muudab suuna:

1. liikudes eskadroni pealiku järele või

2. liikudes iseseisvalt uucs, antud suunas. Eskadroni suunamuutmise sünnib eskadroni pealiku leppemärgi või käskluse järele. Näiteks: „Eskadron suund paremale (vasakule, poolparemale, poolvasakule, suund niisuguse eseme peale jne.), allüür — marss!“ Suunamuutmisel järgneb eskadroni pealikele eskadroni alg. Kui eskadroni pealik juhib eskadroni kõrvalt, siis täitekäskluse või leppemärgi järgi eskadroni alg võtab aeglaselt uue suuna; temale järgneb eskadron.

§ 140. Eskadroni liikumise suuna võib muuta ka tema allüksustega (rühmadega, jagudega) korruga. Selleks antakse käsklus: „Eskadron rühmades (poolrühmades, jagudes), suund paremale (vasakule jne.) — marss!“

Täitekäskluse järele rühmad (poolrühmad, jaod) võtavad iseseisvalt uue antud suuna ja liiguvad edasi endise allüüriiga.

Eskadroni kolonnis liikudes teostavad kõik kolonni osad suunamuutmist sel kohal, kus kolonni alg seda tegi.

§ 141. Kolonnide moodustamiseks poolrühmadena, jagudena, kolmena, kahena, ühena antakse käsklus: „Eskadron paremalt (vasakult) poolrühmadena (jagudena, kolmena, kahena, ühena), allüür — marss!“ Täitekäskluse järele toimib eskadron samade reeglite järgi kui rühma kolonnide moodustamisel §§ 105—112.

§ 142. Poolrühmade või jagude kolonni võib veel moodustada poolrühmade või jagude pöördega paremale (vasakule), analoogiliselt rühmale §§ 102—103.

Et pöördumisel jagudena ära hoida jagude taan-

dumist — liigub esimene jagu tiivalt kolme hobuse pikkuse võrra edasi ja teeb siis pöörde. Teised jaod teevad pöörde ruumi vabanemisel.

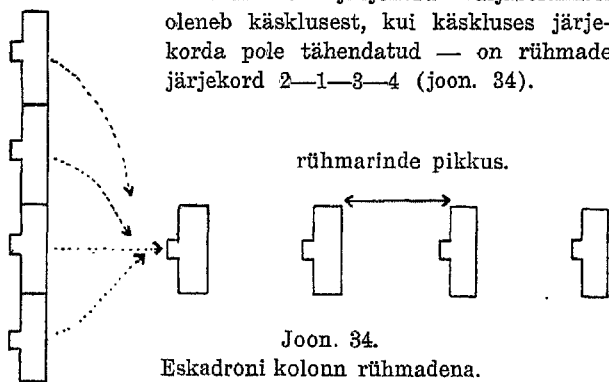
§ 143. Eskadroni kolonn rühmadena moodustatakse:

1. rühmade väljasõitmisega eskadroni põhirivist käsklusega määratud rühmade järjekorras, või
2. rühmade pöördega paremale või vasakule 90° võrra.

Esimesel juhtumil antakse käsklus: „Eskadron rühmadena (paremalt või vasakult rühmadena), allüür — marssi!“

Täitekäskluse järele liiterühm (parema või vasaku tiiva rühm) liigub otse, teised rühmad koha vabanemisel sõidavad poolpöördes eelmiste selja taha ja asuvad rühma rinde pikkusele distantisile.

Rühmade järjekord väljasõitmisel oleneb käsklusest, kui käskluses järjekorda pole tähendatud — on rühmade järjekord 2—1—3—4 (joon. 34).

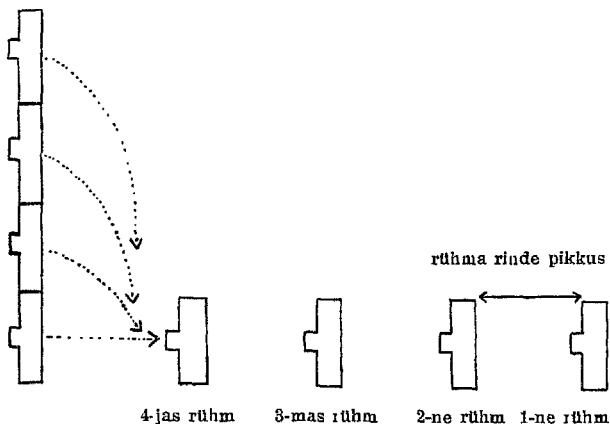

Joon. 34.

Eskadroni kolonn rühmadena.

Käskluse järele „Rühmadena paremalt (vasakult)“ liiguvad rühmad järjekorras, alates määratud tiivast (joon. 35).

§ 144. Teisel juhtumil kolonn rühmadena moodustatakse rühmade pöördega paremale või vasakule

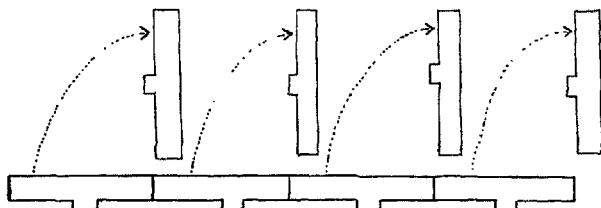

Joon. 35.

Eskadroni kolonn rühmadena paremalt.

90° võrra käskluse järel: „Eskadron rühmadena paremale (vasakule) — marss!“

Täitekäskluse järel iga rühm omaette teeb pöörde määratud külge 90° võrra analoogiliselt üksikule rühmale (joon 36).

Joon. 36.

Eskadroni pööre rühmadena paremale.

§ 145. Kõik eskadroni kolonnide liikumised, pöörded, suunamuutmised ja ümberrivistused sünni-

vad analoogiliselt rühmale §§ 48—55 ja 113, sest eskadroni kolonnid koosnevad üksteise taha asetatud rühma kolonnidest.

§ 146. Kõigis eskadroni rännakkolonnas asuvad eskadroni pealiku juures igast rühmast teisest jaost üks siseratsanik ja eskadroni signalist. Nemad jäävad ka eskadroni pealiku juure igasugustes eskadroni lahkrivides.

Kolonnides ühena, kahena, kolmena sideratsanikud liiguvad eskadroni pealiku järel vastavalt eskadroni rivile.

4. Eskadroni rivistamine põhirivisse (rindesse).

§ 147. Eskadroni rivistamiseks rindesse kolonnidest poolrühmadena, jagudena, kolmena, kahena, ühena antakse käsklus: „E s k a d r o n r i v i r i n d e — m a r s s!“ Täitekäskluse järel rühmad rivinevad enne rühma rindesse, mille järel nad ilma käskluseta sõites poolpöördes asuvad järjekorras eskadroni rindesse vastavalt § 129.

§ 148. Eskadroni rinde moodustamine pöördega 90° võrra teostatakse kolonnides — rühmadena, poolrühmadena ja jagudena. Käskluse järel: „E s k a d r o n r ü h m a d e n a (p o o l r ü h m a d e n a, j a g u d e n a) p a r e m a l e (v a s a k u l e) — m a r s s!“ teevad kolonni osad pöörde analoogiliselt rühmale (poolrühmale, jaole) §§ 52—54 ja 102. Pöõretega jagudena tekkinud intervallid kaotatakse vastavalt § 103.

§ 149. Eskadroni rivinemiseks rindesse rühmade kolonnist liiterühma järgi antakse käsklus: „E s k a d r o n r i v i r i n d e — m a r s s!“ Täitekäskluse järel liiterühm (algerühm) sõidab otse, järgmine (I rühm) rivineb temast paremale, teised (III ja IV rühm) — liiterühmast vasakule.

5. Eskadroni lahkrivid.

§ 150. Eskadron on lahkrivides rühmade kaupa, kusjuures rühmade paigutus võib olla:

1. järkudena (ühes, kahes, kolmes, neljas järgus);
2. astmetena (astmetena paremale, vasakule);
3. malekorras;
4. üksteise taga.

Eskadroni lahkrivides rühmade rivistuse vastavalt maastiku omadustele ja olukorrale määrab rühma pealik.

§ 151. Lahkrivisse üleminekuks eskadroni pealik määrab oma käskluses eskadroni rivikorra, liiterühma, suuna ja allüüri. Näide: „Eskadron rühmadena lahkrivisse kahte järku, esimeses järgus I ja III rühm, teises järgus II ja IV rühm astmena vasakule, intervallid 200 m, distantssid 300 m, liiterühmaks esimene rühm, suund kiriku tornile, traavi — marssi!“

Täitekäskluse järele rühmapealikud viivad oma rühmad määratud intervallidele ja distantssidele kooskõlastades oma tegevust liiterühmaga. Kui käskluses allüüri pole määratud, minnakse üle lahkrivisse traavi.

Eskadroni pealik liigub liiterühma juures või seal, kus tal on soodsam juhtida eskadroni olukorra ja ülesande kohaselt.

§ 152. Kui on vajadus minna üle lahkrivisse kiiresti, teostatakse see leppemärgi või käskluse järele: „Eskadron rühmadena, allüür — marssi!“ Täitekäskluse järele esimene ja teine rühm sõidavad ette, kusjuures teine rühm (liite-

rühm) liigub otse; esimene rühm võtab paremale 300 m intervallile. Kolmas ja neljas rühm asuvad teise järku malekorras vasakule intervalliga 300 m. Distantis järkude vahel 200—250 m.

V PEATÜKK.

Jalastumine.

§ 153. Ratsamanöövrilt tulelahingule üleminek jalastumise läbi seisab selles, et igas üksuses $\frac{2}{3}$ või võimalikult rohkem ratsanikke tuleb sadulast maha ja asub tegutsema jala, kuna $\frac{1}{3}$ või selleks määratud meeskond jääb hobuste juure hobustehoidjaiks. Hobustehoidjad, vastavalt olukorrale ja maastikule, jäävad varjatult vaenlase tule ja vaatluse eest seisma või liiguvad võimalikult varjatult välispool vaenlase tuld ja vaatlust oma osade järgi. Tarviduse korral kutsutakse hobusehoidjad käskluse, leppemärgi või sideratsanike kaudu oma osade juure, et ratsa jätkata tegutsemist.

§ 154. Jalastumine on harilik ja kõvendatud. Harilikul jalastumisel on hobusehoidjaiks jaopealiku hobusehoidja ja teised numbrid, kõvendatud jalastumisel jääb hobusehoidjaiks minimaalne arv (mitte vähem kui kaks jao peale), need on harilikult teised numbrid viirgudes ja võtavad üks esimese viiru ja teine teise viiru hobused.

Kõvendatud jalastumine on võimalik seal, kus vaenlase poolt hobusehoidjaile otsekohest hädaohtu pole karta ja hobustelt ei nõuta liikuvust.

§ 155. Harilikul jalastumisel hoiavad pealike hobuseid: eskadronipealiku hobust — tema hobusehoidja (signalist); rühmapealike hobuseid — nende

hobusehoidjad (kes asuvad rivis esimeste jagude sideratsanike kohtadel) (joon. 31); jaopealikute ja nende abide hobuseid — jaopealikute hobusehoidjad.

Sideratsanike hobuseid — kes asuvad eskadroni või rühma pealikute juures — hoiab üks sideratsanikest.

Sideratsaniku hobust üksikult tegutsevas jaos sideratsaniku jalastumisel hoiab jao teise viiru hobusehoidja, kes sel juhtumil hoiab kolme hobust. Kerge-kuulipilduja jaos, kui padrunisadul oli kaasa antud, võtab sideratsaniku hobuse padrunisadula saatja.

§ 156. Hobusehoidjate vanemaks on jaos jaopealiku hobusehoidja, rühmas — rühmapealiku abi (viimase puudumisel rühmas üks jaopealiku abi määramise järgi); eskadronis — veltveebel.

Hobusehoidjate vanema kohuseks on igal juhtumil ja igal tingimusel otsekohe vahipost välja panna enese kaitseks, ühtlasi luua side jalustatud osadega. Peale selle peab ta valvama selle järele, et sadula vööd oleksid korralikult kinnitatud, kangratsmed viisatud üle hobuste peade ja kinnitatud nii, et nad hobustele ei satuks jalgu jne.

§ 157. Jalastumine sünnib igast rivikorrast ja igasugusel allüüril.

§ 158. Jao jalastumiseks antakse käsklus: 1. „Jagu jalgriviks — valmis“; 2. „Jalgriviks ette (paremale, vasakule, nii-suguse eseme juure) — maha!“

Esimese käskluse järele ratsanikud valmistuvad ette kiireks sadulast mahatulemiseks: jaopealiku hobusehoidja asub jaopealiku kõrvale temast paremale poole, jaopealiku abi sõidab jaopealiku hobusehoidja kõrvale, viimasest paremale poole. Ülejäänud esimese ja teise viiru ratsanikud nr. 1, 2 ja 3 rivinevad

Joon. 37.

Üksiku lõõgijao jalastumine (sideratsanik ei jalastunud).

Joon. 38.

Üksiku k.-klp. jao jalastumine (sideratsanik jalastus).

kolonni kolmena ilma käsklust ootamata. Teise käskluse järele jagu, kui oli liikumisel, jääb seisma, jalastatud hüppavad hobuste seljast maha ja annavad oma hobused üle hobusehoidjaile, kes jäävad hobuste selga.

Jalastatud ratsanikud asuvad joostes hobusehoidjaist ette või kõrvale ja rivinevad kolonni või trobikonda, või asuvad laskekohtadele vastavalt pealiku käsklusele. Kui jalastatud meeskonnale rivinemiskäsku pealiku poolt pole antud, rivinevad nad kolonni käsklust ootamata. Püssid võetakse seljast ilma iseralise käsklusega kohe pärast sadulast mahatulekut (joon. 37 ja 38).

§ 159. Rühm ja eskadron jalastuvad käskluse järele:

1. „Rühm (eskadron) jalgriviks — valmis!“

2. „Jalgriviks niisuguse eseme juure (minu järele) — maha!“

Eskadroni ja rühma jalastamise aluseks jääb jagu (joon. 39).

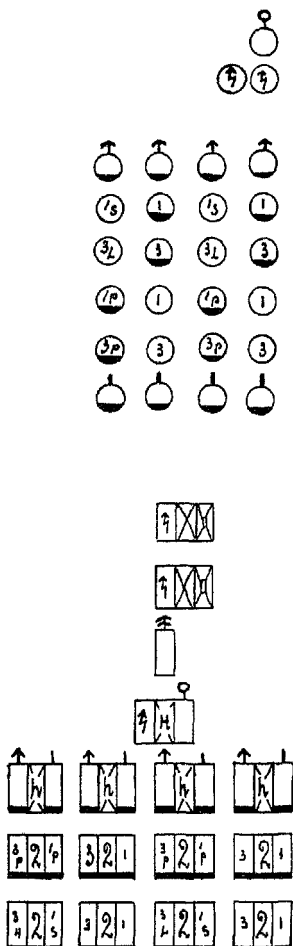
§ 160. Pärast jao, rühma, eskadroni jalastumist hobusehoidjad asuvad ühes hobustega varjatuna vaenlase vaate ja kuulide eest. Koha ja rivistuse varjumiseks määrab hobusehoidjate vanem.

§ 161. Jalastatud ratsaosad tegutsevad jalgväe määrustiku I osa kohaselt.

§ 162. Hobuste selga istumiseks hobused kas tuuakse jalastatud osade juure või viimased viiakse hobustele vastu.

§ 163. Sadulasse istumiseks antakse käsklus: „Jagu (rühm, eskadron) — hobuste juure!“

Täitekäskluse järele jalastatud ratsanikud visa-

Joon. 39.

Üksiku rühma jalastumine.

(Rühmapealiku juures 3-da ja 4-da jao sideratsanikud.)

tes püssid selga jooksevad hobuste juure ja istuvad sadulasse.

§ 164. Kõvendatud jalastamiseks antakse käsklus: 1. „Jagu (rühm, eskadron) kõik jalgriviks — valmis!“

2. „Jagu (rühm, eskadron) jalgriviks — maha!“

Selle käsklusega tulevad kõik ratsanikud hobuste seljast maha. Jagudes teised või määratud numbrid jäävad hobusehoidjaks, kellele hobused üksikult üle antakse.

§ 165. Et ootamata lühikeseks tulelöögiks jalastada ainult k.-klp., antakse käsklus: „K.-klp. (või niisuguseist rühmadest niisugused klp.-jaod) jalgriviks paremale (vasakule, niisuguse eseme juure) — maha!“ Täitekäsklusega jaopealiku abi, sihtur, laadija ja hobusehoidja väligalopis trobikonnas sõidavad määratud laskekohale, jalastuvad ja avavad tule. Padrunisadul järgneb neile.

§ 166. Kui pole tarviline jalastada rühmas kõiki jagusid või eskadronis kõiki rühmi ja jagusid, määratakse käskluses ära, missugused jaod, rühmad peavad jalastuma.

VI PEATÜKK.

1. Paraad.

§ 1.

Eesmärk. Kaitseliidu paraade peetakse tähtsamate riiklike, kaitseliidu või rahvuslike sündmuste, pidustuste ja mälestuspäevade puhul, nagu vabariigi aastapäeval, vabadussõjas langenute

mälestuspäeval, maleva aastapäeval, lipu annetamisel, suuremate manöövrite lõpetamisel, mälestussammaste avamisel jne.

Kõigil paraadidel kaitseliit peab esinema korralikkuse, mehisuse ja jõu eeskujuna, pidades meeles, et loeteldud omaduste järgi otsustatakse kaitseliidu tubliduse üle ja nendega kaitseliit võib endale sõprust, poolehoidu ja lugupidamist.

§ 2.

Ülesrivistamine paraadiplatsil. Paraadiplatsil väeliikide rivistamise järjekord on: jala-, tehniliste väeliikide osad jalarivis (inseneri-, soomus-), suurtüki-, ratsavägi, masinad ja voorid.

Rivistamisel intervallid harilikult on: malevate (väeliikide) vahel — 20, malevkondade ja patareide vahel — 10, kompaniide, eskadronide, suurtükkide, masinate ja vankrite vahel — 5 sammu.

Kaitseliidu ratsaeskadronid, üks või rohkem, rivistuvad paraadiplatsil ruumi kohaselt: normaalselt hargriviisse; juhtumil, kui aga plats seda ei võimalda, rühmade kolonni või poolrühmade kolonni (§§ 127, 129, 131). Üksik ratsarühm rivistub paraadil normaalselt hargriviisse kahte viirgu (§§ 92, 93); üksik ratsakomando — joonele või hargriviisse kahte viirgu (§§ 36—40 ja 78).

§ 3.

Paraadi vastuvõtmine. Paraadi vastuvõtja ilmumisel paraadiplatsile paraadi juhataja annab käsklused: 1. „Paraad, tervituseks — valvel!“ 2. „Paremale (vasakule) — vaat!“

Esimese käskluse järele kõik paraadist osavõtjad asuvad seisangusse „valvel“; rivis olevad ratsapealikud (ohvitseri kohtadel) võtavad mõõgad tervituseks

(vaata „Ratsasõidu õpetus“ — joon. 23). Teise käskluse järele kõik pööravad pead paraadi vastuvõtja poole.

On paraadi vastuvõtja maleva üksustest möödunud, annab maleva pealik oma malevale käskluse: „K ä e d — a l l a!“ Selle käskluse järele ratsaüksuste pealikud käsklevad: „M õ õ g a d t u p p e!“ Pannes mõõgad tuppe, rivi jääb seisangusse „valvel“.

Hümni mängimisel paraadi vastuvõtjad, tema saatjad ja kõik paraadil esinevad pealikud (ohvitseri kohtadel) erilise käskluseta hoiavad käe tervituseks, kuna lipud võetakse tervitusasendisse.

Langenute mälestamiseks leinaviisi mängimisel kogu paraad paraadi juhataja käskluse järele: „M ü t s i d — m a h a!“ paljastab pea (vaata „Ratsasõidu õpetus“ §§ 166 ja 167), ja lipud lastakse tervitusasendisse.

§ 4.

Paraadi-marss. Paraadimarsiks paraadi juhataja annab käsklused:

1. „Paraadimarsile!“
2. „Liinurid — joonele!“
3. „Kompaniidekaupa (rühmadekaupa)!“
4. „Ühe liinuri distantis!“
5. „Joondumine paremale!“
6. „Paraad, parem — pool!“
7. „Mõõgad õlale!“
8. „N-malevkonna esimene kompanii (rühm) käies.“

Esimese käskluse järele orkester läheb määratud kohale.

Teise järele — liinurid jooksevad paraadi parema tiiva tagant oma varem väljavaadatud kohtadele.

Kolmas ja neljas — määravad paraadimarsil ük-

sikult liikuvate allüksuste suuruse ja distantsid nende vahel.

Distantsid üksuste vahel paraadimarsil normeeritakse liinuritega. Normaalsed distantsid on: malevkonradel — kolme liinuri vahe (60 sammu); kompaniidel — ühe liinuri vahe (20 sammu); eskadronidel ja üksikuil ratsarühmadel — kahe liinuri vahe (40 sammu); ratsarühmadel ja üksikul ratsakomandol — ühe liinuri vahe (20 sammu); patareidel — kahe liinuri vahe (40 sammu).

Viies käsklus näitab joondumise ja tervituseks peapöörmise suunda.

Kuuenda käskluse järele üksused pöörduvad paremale.

Seitsmenda käskluse järele ratsaüksuse pealik ja kõik ohvitseri kohtadel olevad pealikud võtavad mõõgad „välja“.

Kaheksanda käskluse järele parema tiiva üksuse pealik annab käskluse: „N-k o m p a n i i (rühm) kä i e s — m a r s s!“ Selle käskluse järele parema tiiva üksus algab liikumist. Teised kompaniid (rühmad) algavad liikumist oma pealikute käskluste järele.

Ruumi vabanemisel ratsaüksuse pealik määrab käsklusega paraadimarsi rivistuse, näit.: „E s k a d r o n p a r e m a l t j a g u d e n a, m i n u j ä r e l, s a m m u — m a r s s!“ või „K o m a n d o (rühm) p a r e m a l t k a h e n a, m i n u j ä r e l, s a m m u — m a r s s!“

§ 5.

Ratsaüksuste rivistus paraadimarsil.

Kaitseliidu ratsaeskadronid mööduvad paraadimarsil paraadi vastuvõtjast — kolonnis jagudena või kolonnis kolmena; üksik ratsarühm — ko-

lonnis kolmena või kolonnis kahena; üksik ratsakomando — kolonnis kahena.

Paraadimarsil peavad allüksuste kolonnid täpselt kinni pidama määratud distantsidest ja liinuritega märgitud joonest.

Paraadimarsil eskadronidekaupa asuvad eskadroni pealikud eskadronide ees distantsil 6 sammu.

Paraadimarsil rühmadekaupa liigub rühmapealik rühma ees 3 sammu distantsil, kuna teised pealikud asuvad oma kohtadel.

§ 6.

Tervitamine paraadimarsil. Eskadroni, ratsarühma ja ratsakomando pealikud ning eskadroni pealiku abi tervitavad paraadi vastuvõtjat järgmiselt: 20 sammu kaugusel paraadi vastuvõtjast tõstavad mõõga üles teraga vasakule, hoides mõõka käepideme ümbert kinni niiviisi, et põial lastuks pikuti käepideme tagumisel küljel ja pihk oleks kaeluse kõrgusel ning vaksavõrra eespool, mõõk otsaga veidi tahapoole. 8 sammu kaugusel lasevad mõõga otsaga alla, teraga hobuse poole, püstloodis vabale paremale käele („Ratsasõidu õpetus“ § 145 joon. 23).

Oma eskadroni (rühma, ratsakomando) pealiku tervitusega ühel ajal kõik malevlased pööravad pea paraadi vastuvõtja poole.

Paraadi vastuvõtjast 6 sammu möödumisel pealikud võtavad mõõgad õlale ja malevlased ridadekaupa pööravad pead otse.

2. Eskort.

§ 1.

Eesmärk ja määramine. Eskort on ratsaosa, mis määratakse auavaldamiseks riigivanemale, kaitseministrile, vägede ülemjuhatajale,

kaitseliidu ülemale, välisriikide riigipeadele, kaitseministrile, vägede ülemjuhatajale ja kaitseliidu ülemale nende sõitudel kaitseliidu või kaitseliidu üksuste kutsel kaitseliidu või rahvuslikele pidustustele, milledest võtavad osa kaitseliidu ratsaüksused.

Kui pidustuse või vastuvõtu korraldab kaitseliit ja kaitsevägi koos, siis määrab eskordi garnisoni ülem; korraldatakse pidustus või vastuvõtt ilma kaitseväge osadeta, — määrab eskordi kohalik maleva pealik.

Eskordi väljasaatmise aja, koha, teenistuse kestvuse ja rivistuse liikumisel (küljeratsanikega või ilma) määrab kindlaks pidustuste või vastuvõtu korraldaja.

§ 2.

Koosseis. Normaalselt eskort koosneb 26 või 40 ratsanikust (joon. 40 ja 41), kuid tema koosseis võib ka vähem või suurem olla.

§ 3.

Eskorteeritava isiku vastuvõtt. § 1 loeteldud isikuile auavalduseks ja vastuvõtuks määratud ajaks eskort rivineb kaheviirulisse koondriviisse rindegaga või parema tiivaga sinna poole, kust vastuvõetav isik tuleb.

Vastuvõetava isiku ilmumisel eskort tervitab teda eskordipealiku käskluse järel:

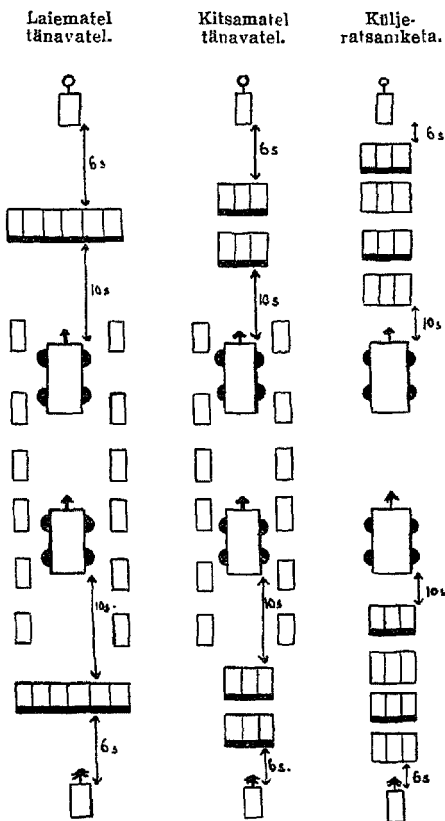
1. „Eskort mõõgad — välja! piigid — kätte!“

2. „Tervituseks valvel, paremale (otse) — vaat!“

Pärast teist käsklust eskordipealik võtab mõõga tervituse eelvõttesse, sõidab vastuvõetavale isikule

vastu, peatub viimasest 3—5 sammu kaugusel, laseb mõõga tervituseks alla ja raporteerib:

„Härra riigivanem (minister, kindral), Teie saatmiseks eskort on kohal.“ (Mõõga võtted — vaata „Ratsasõidu õpetus“ §§ 143—149.)

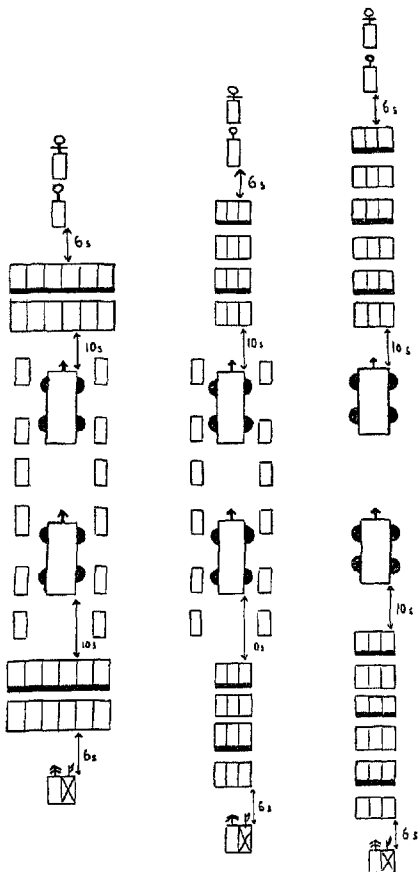
Joon. 40.

Es-kort liikumisel. Koosseis: 26 ratsanikku.

Laiematel
jännavatel.

Kitsamatel
jännavatel

Külje-
ratsaniketa.

Joon. 41.
Eskort liikumisel.
Kosseis; 40 ratsanikku.

§ 4.

Eskordi rivikorrad. Saadetava isiku sõidukisse asumisel eskordipealiku käskluse järele: „Mõõgad tuppe!“ eskordipealik, tema abi ja teine eskordi ohvitser ning teise viiru ratsanikud panevad mõõgad tuppe. Eskordipealiku käskluse järele: „Eskort; saatmiseks — kohale!“ eskort traavi paiguneb sõiduki (sõidukite) ümber ühte joonistusel 40 või 41 tähendatud rivistusse.

§ 5.

Eskordi peatamine liikumisel. Saadetava isiku peatustel enne viimase autost väljumist eskordipealiku käskluse järele: „Eskort — minu juure — kogu!“ eskort rivineb sõiduki (sõidukite) kõrvale kahte viirgu parema tiivaga esimese sõiduki kohal rindega sõidukite poole.

Liikumise jätkamiseks ratsanikud paigunevad sõiduki (sõidukite) ümber saaterivistusse.

§ 6.

Eskordi liikumine ja lõpetamine. Eskort liigub kindlaksmääratud marsikava järgi harilikult traavi. Kui eskordi ees liigub ratsapolitsei piikond, siis peab see olema 150 sammu kaugusel eskordist.

Eskordi teenistuse lõpul eskort kiirelt, eskordipealiku käskluse järgi (§ 5), kuid rahulikult ja sõidukeid segamata rivistub sõidukite kõrvale samas korras kui enne liikumise algust.

Pärast eskorteeritava isiku lahkumist eskort sõidab ära oma pealiku juhatusel.

VII PEATÜKK.

Lisad.

1. Hobuse eest hoolitsemine.

Hoolitse oma hobuse eest armastusega kindlas teadmises, et sellega äratad hobuses enda vastu usaldust ja sõnakuulmist ja võidad endale parema ja usaldusväärsema sõbra.

Hobuse käitlemine tallis.

Enne latrisse sisseminekut seisa hobuse vasakpoolse külje taha ja hüüa nimepidi. Hobuse juure latri minnakse vasakult poolt seepärast, et suurem jagu tegevusi latris, nagu saduldamine ja valjastamine, sünnib vasakul küljel. Hüüdes hobust nimepidi äratad hobuse tähelepanu, — hobune astub kõrvale ja annab rohkem ruumi tema vasakpoolsele küljele minnekuks. Tähelepanu äratamata latrisse sisse minnes võib hobune ehmuda ja vigastada ennast või sisseminejat.

Latrisse jõudnud, vaata hoolikalt hobune üle; sealjuures silita neid kohti, mida hobune meelsasti laseb puutuda. Jõua selgusele tema tervisliku seisukorra kohta: terve hobune sööb ära oma toidunormi, on erksa silmavaatega ja kärmete liigutustega; tema kehal puuduvad igasugused vigastused ja kriimustused. Pärast väsitavat tööd katsu järele, kas hobuse jalad pole kuumad — kuumades jalgades on palavik.

Vaata järele, kas latri seinu ja küna kattev plekiserv või plekinaelad pole lahti tulnud; need vead kõrvalda otsekohe.

Kui on kitsas latter, too hobune sealt välja tagurpidi ja alles talli vahekäigus pööra ta soovitasse suunda. Hobust kitsas latris ümber pöördes võib teda õlgadest välja kända.

Tallis puhkav hobune nõuab rahu; seepärast ära tülita ega sega teda asjata. Ülesajamisel kutsu hobust sõbralikult ja patsuta käega, andes talle võimalust rahulikult ja häirimata üles tõusta.

Hobuse puhastamine.

Hobuse tervise ja hea väljanägemise alalhoidmiseks hoolitse ta puhastuse eest. Puhasta hobust vähemalt üks kord päevas — „hea puhastus on karnits kaeru!“ Puhastusabinõud (hari, suga ja narts) hoia alati korras ja puhtad. Mustad puhastusabinõud ei võimalda hobuse karvast higi eemaldada ja aitavad kaasa igasuguste nahahaiguste tekitamiseks; katki- sed puhastusabinõud võivad hobuse nahka vigastada. Ära tarvita suga luukohtade puhastamiseks, vaid harja. Ära tarvita manöövril või laagreis võõraid puhastusabinõusid, — võid kergesti anda üle oma hobusele võõra hobuse haiguse.

Hobuse karvaajamise ajal ära eemalda vägivaldselt vana karva, — hobune võib külmetuda ja haigestuda; eriti hoia sel ajal tõmbetuule eest, mis ka tallis võib tekkida uste või akende vastastikku avamisel. Suurenda sel ajal tema toidunormi.

Hobuse söötmine ja jootmine.

Hoolitse, et hobune saaks alati söögiks kõlvulist toitu ja joogiks puhast vett. Heinad peavad olema tolmuta, kuivad ja puhtad ning magusa lõhnaga, kaerad samuti puhtad, ilma mulla ja prahita. Ära unusta ka soola andmast, mis on vajaline ta organismile. Halb

toit tekitab seedimisrikkaid, mille tagajärjel hobune võib ka ära lõppeda.

Hoolitse, et künad enne toidu etteandmist oleksid puhtad, — praht, mis hobune künast ühes toiduga sisse sööb, kutsub esile seedimisrikkaid.

Valva selle järele, et hobune ei hakkaks puud närima. Kui seda märkad, — võta kohe vastavad abinõud tarvitusele; parem pöördu arsti poole. Puunärijad hobused on poole oma töövõimest kaotanud. Manöövrelil ja laagreis ära seo oma hobust, eriti noort, puunärijate lähedusse: hobune hakkab seda alul järele aimama, hiljem saab see talle haiguseks.

Hobuse saduldamine. Hobust saduldades valva, et sadula tekis ei oleks volte, mis kutsuvad esile selja hõõrumisi. Sadulat selga pannes aseta see alul turja poole ja libista siis õigele kohale, et karv sadula all ei jääks vastupidi ega tekitaks seljavigastusi. Enne sadula selga asetamist silu hobuse selga, et seal leiduv puru eemaldada.

Sadulavöö kinnita paraja pingega, — see hoiab sadula hobuse seljas paigal, nii et pole karta selja kloppimist.

Hobuse valjastamine. Valjad pane pähe ettevaatlikult ja aeglaselt, et hobusele mitte haiget teha, mille tagajärjel hobune võib valjaste pähepanemist hakata kartma. Põsepealsete rihmade pikkus olgu niisugune, et suulised lasuksid hobuse hambuta igemeile ja et suunurkades ei tekiks volte. Kui suulised toetavad hambaid, — siis on hobusel ebamugav tunne ja suulised võivad ka hambaid vigastada.

**Hobuse
eest hoo-
litsemine
manöövril
ja rännakul.**

Rännakul igal peatusel vaata hobuse jalad järele, et esile tulevate vigade puhul saaks õigel ajal abi anda. Tõsta hobuse jalgu, katsu rautamist ja eemalda kivid, mis on raudade vahele jäänud, — need võivad kabja pigistusi esile kutsuda.

Rännakpeatustel kontrolli saduldust: vaata sadulavöö pinget ja kinnita ladustuse rihmu. Seda tee selleks, et ära hoida selja peksmist.

Manöövrelil ja rännakuil ära aja oma hobust ära. Sõida nii, et hobune alati jääks värskeks. Igal võimalusel anna talle natuke süüa ja juua, kuid mitte seisvast veest, vaid ojast või kaevust. Traavi liikudes kergenda vaheldamisi mõlema jala alla. Ettevaatlikult sõites ja jalga vahetades säästame hobuse jõudu ega koorma üht jalga tööga ülemäära.

Ühiskorterisse paigutamisel hoolitse selle eest, et ruumist, kuhu hobused on paigutatud, oleksid kõrvaldatud kõik teravad asjad, missugused hobustele võivad sünnitada viga. Ära seo hobust võõrale hobusele liig lähedale ega ka kergesti liikuva asja külge, — võõras hobune võib teda vigastada, liikuv asi järele tulla ja sellega sünnitada viga.

Õppusi või rännakut lõpetades või nende vaheaegadel, kui olukord seda lubab, võta kohe sadul maha, et hobuse selg saaks puhata. Hõõru hobuse selg tugevasti läbi, eriti aga surve all olev koht, kust veri oli välja surutud, vere juurevoolu elustamiseks. Samuti hõõru ka hobuse jalad kõvasti läbi, et töö kestusel jalgadesse kogunenud suur verehulk kehasse viia tagasi.

Kui pärast sadula mahavõtmist leiad hobuse seljalt või vöö alt pigistuse, mis silma paistab väikese muhuna, siis aseta sinna kohale mingi külm

asi, kas või mätas rohuga, — see alandab paistetust. Pärast tööd ära jooda hobust enne 1½—2 tundi. Samuti ära anna kaeru. Kui seda varem teha, kutsub see esile seedimisrikked ja teisi haigusi.

Hobuse rakmed puhasta ja kuivata pärast sõitu, et nad oleksid pehmed järgmiseks tarvitamiseks. Samuti paranda katkenud osad, et rakmed oleksid järgmiseks tarvituseks täiesti korras.

*

Õpi tundma oma hobuse iseloomu ja käitle teda vastavalt. Hobune on nagu laps; on ta hea ja sõnakuulelik — meelita teda, anna talle suhkrut, leiba, kaeru; on ta jonnakas ja pahur — karista. Kuid ära karista teda iga väikese asja pärast; otsusta kiiresti, kas sündis süütegu tema poolt tahtlikult või mõnel muul põhjusel. Karista teda ainult tahtliku kuriteo pärast. Ära mõista „karistuse“ all alati löömist, mitte iial peksmist, — ka vali hääl on karistus. Pea meeles, et kõige halvem iseloom paindub kannatliku ja sõbralise käitlemise all.

2. Hobuse kasutamine ratsateenistuses ja rännaku teostamine.

Ratsahobuse kasutamise üldalused.

Hobuse otstarbekohane kasutamine ratsateenistuses omab suurima tähtsuse. Ka kõige paremad ratsateenistuse kavad kaotavad oma väärtuse, kui ei hinnata hobuste jõudu ega osata seda kasutada.

Ratsaniku liikumisvahendi — hobuse — kasutamine oleneb distantsist, ajast, maastikust, peajaliselt aga allüüride kombinatsioonist. Ratsarännakute sooritamise osavus seisab selles, et hoida alal

võimalikult rohkem hobuse jõudu ja värskust, s. o. et pärast rännaku sooritamist ratsaosa oleks veel küllalt teguvõimas. Eriti suure tähtsuse omab see sõjas, kus alati võib oodata igasuguseid üllatusi.

**Hobuse
lihaste,
kopsude ja
südame
töö.**

Hobuse väsimus oleneb: 1. lihaste väsimusest ja 2. kopsude ülekoormatusest tööga, — hingamisväsimusest.

Hobuse vastupidavuse piiriks mitmesugustel allüüridel, v a l j a a r v a t u d s a m m, on ainult südame ja kopsude väsimus, mitte aga lihaste väsimus; iga vähim kiiruse pinge vähendamine (näit. galopi lühendamine) viib kopsude töö lähemale normaalsele; hobune pärast lühikest „hinge tagasitõmbamist“ võib jälle suurt kiirust arendada. See näide tõendab, et kopsude jõud kulub rutem kui lihaste jõud. Sellest selgub, et kopsude ja südame töövõime piirid pikemal pingutustel ongi hobuse väsimuse piiriks.

Süda ajab verd laiali kõigisse soontesse ja kudedesse ja korjab sealt verd uuesti kopsudesse. Verre koguneb süsihappegaasi (CO_2), mille eemaldamiseks ja tarvilise hapnikuga varustamiseks veri aetakse läbi kopsude. Kui süda ja kopsud on väsinud, koguneb hobuse kehha suurel määral süsihappegaasi.

Kopsude ja südame töö on üksteisega väga seotud ja üksteisest olenev. Seepärast omab nende uurimine suure tähtsuse hobuse jõukulu kindlaksmääramisele mitmesuguse töö juures. Näiteks rahulikult paigal seisev hobune hingab 8—12 korda minutis; kiirel kauakestnud liikumisel ulatub aga hingamissagedus kuni 130 korrani minutis. Hobuse hingamise sagedust võime jälgida hõlpsalt, vaadeldes tema külgede tööd.

**Hobuse
jõukulu
mitmesu-
gustel al-
lüüridel ja
distantssi-
del.**

Järgmine tabel annab piltliku ülevaate hobuse hingamise sagedusest olenedes mitmesuguseist allüüridest ja olukorrast. Tabel on koostatud sissetöötatud ratsahobuse kohta, kuna hariliku tööhobuse kohta — missugused suuremalt osalt on tarvitada kaitseliidus — need normid on maksivad sedavõrd, kui võrd hobune on saanud ratsasõidu- või üldtreeningut.

(Tabel — lhk. 77.)

Raskel maapinnal traaviva hobuse jõukulu on võrdne ta jõukulule galopeerides kõval ja tasasel pinnal.

Ladustatud sadula all tasasel pinnal liikuv hobune traavides kulutab niisama palju energiat nagu galopeerides kerge sadulaga.

Rännakladustuses sadulaga märke traaviva hobuse jõupingutus on võrdne pikendatud galopi pingutusele kerge sadulaga.

Hobuse hingamise arv minutis määrab hobusele vajalise puhkuse rahunemiseks, enne kui temalt võib nõuda uusi pingutusi.

Hobuse suurenenud hingamiste arv väheneb proportsionaalselt kiirusele, millega oli välja kutsutud kiirendatud hingamine. Nimelt 80 hingamist minutis, mis esile on kutsutud kiirendatud galopil, alaneb viieminutilise puhkuse (käe kõrval sammu liikudes) järele 30-le hingamisele minutis; traavil 70-le tõusnud hingamissagedus minutis nõuab 15 minutit puhkust, et teda alandada 35 korra peale minutis.

Üksikute ratsanike pika maa kiirsõitude teostamiseks galopp on praktilisem allüür kui traav, sest galopil suurenenud hingamissagedus muutub normaalseks kolm korda vähema aja vältel kui see

Allüürid	Sadul ladustuseta — ratsanik relvastatud	Rännaksaduldus — ratsanik relvastatud	M ä r k u s i
Harilik samm	16—24 hingamist minutis (keskmiselt — 20). Kestval liikumisel hingamiste arv suureneb väga vähe	20—30 hingamist minutis (keskmiselt — 25)	Mäkke liikuda ainult sammude et säästa hobuse jõudu.
Kiirendatud samm	Keskmine hingamise sagedus 45 korda minutis	Keskmine hingamise sagedus 50 korda minutis	On vastuvõetav tasasel maastikul üksikult liikuvale ratsanikule.
T r a a v:			
1 klm järele	42 hingamist minutis	56 hingamist min.	Mäkke tõusmisel ladustatud sadulaga tõuseb hingamise sagedus kuni 74 korrani minutis, s. o. ta võrdub ladustatud sadulaga tasasel maastikul galopeeriva hobuse hingamise sagedusele.
2 klm "	46 " " "	60 " " "	
3 klm "	51 " " "	65 " " "	
3 klm pika traavi järele	65 " " "	79—80 " "	
G a l o p p:			J ä r e l d u s:
1 klm järele	56 hingamist minutis	74 hingamist min.	Mäkke tõusta on kasulikum galopis kui traavis, sest maa kaetakse kiiremini, jõukulu on vähema kestusega ja hobune rahuneb kiiremini.
5,5 klm "	72—84 " "		
0,3 klm kiirendatud galopi järele	58 " "		
0,3—1,0 klm kiirendatud galopi järele	67—72 " "		

sünnib pärast traavi; maa aga, mis on kaetud galopeerimisaja vältel, on hulga suurem kui traavi ära sõidetud maa.

Kõik need andmed, mis on kogutud praktiliste katsete ja uurimuste najal, on aluseks ratsarännakute teostamise ja ratsahobuse kasutamise reeglite kokkuseadmiseks.

Hobuse südame töötamine omab suure tähtsuse hobuse väsimuse kindlaksmääramisel. Terve hobuse juures on pulsi ja hingamise vahel täieline kooskõla; — hobuse hingamist on aga kergem jälgida kui südame töötamist. Hingamist jälgime vaadates hobuse külgede tööd. Seepärast on küllaldane hobuse kopsude ja südame töö jälgimiseks, kui vaatleme tema hingamist külgede töö järele.

Normaalne hobuse südamelöökide tegevus väljendub järgmises normes:

Paigal seismisel	31— 42	korda	minutis
Sammul	43— 57	„	„
Traavil	60— 70	„	„
Galopil	120—145	„	„

Hobuse südame, kopsude ja lihaste töövõime asetab ratsanike liikumiskiiruse teatud piiridesse, milleste ületamine juba kahjulikult mõjub hobuse organismile. Liikumiseks tarvitatakse: sammu, traavi, erijuhtumel galoppi ja väligaloppi.

Samm. Samm on kergeim hobuse looduslik liikumine. Ta ei nõua suurt tööd kopsudelt ega lihastelt. Hingamissagedus sammul ei ületa 18—20 korda minutis.

Kopsude arendamiseks ja kiiremate liikumiste ettevalmistamiseks on progressiivselt kiirenev samm parim vahend. Kiirendatud sammul töötavad kopsud ja lihaksed palju intensiivsemalt kui harilikul

sammul. Kuid samm kiiruse arendamine pikil rännakuil ei tohi olla liikumiskiiruse suurendajaks, sest kiirendatud samm on vastuvõetav ainult täiesti tasasel pinnal, mitte aga tõusudel ja laskudel, eriti aga mitte murdmaastikul.

Kaitseliidu ratsanikel tarvitada oleva hobumassi kohaselt võib samm kiirust arendada kuni 7,5 minutiga üks kilomeeter. Pikkadel distantsidel on selline kiirus väsitav, eriti aga suuremais koondustes liikudes, sest hobused oma võimelt liialt erinevad üksteisest. Nõrgemad hobused ja kolonni „sabad“ jäävad vähehaaval maha ja seepärast hakkavad traavima, mille tagajärjeks on kolonni kord venimine, kord kokkutõmbumine. Selline kolonni venitamine ja kokkutõmbamine eriti väsitab hobuseid ja ratsanikke, kutsub esile turja pigistusi, kloppimisi ja hõõrumisi.

Meie hobuste samm norm on 133 samm minutis või 1 kilomeeter — 10 minutit. Selline küllalt kiire samm pole väsitav ja kurnav nii hobu- kui ka inimmassile. Alalhoides hobuse jõudu, ta võimaldab 50-kilomeetrilise rännaku sooritada 10 tunni jooksul, seejuures võimaldades ka kahetunnilise puhkuse.

Kestvalt samm liikumine rännakute sooritamisel pikendab rännaku kestust ja seepärast väsitab hobuste selga sadula kestva seljasoleku tõttu. Samuti mõjub kestev samm meeskonnale halvasti: teeb ta roidunuks ja väsinuks. Seepärast tarvitatakse sammu liikumise alul kui hobuse sissetöötamise abinõud; liikumise kestes ja lõpul — hobuse puhkamiseks. Praktilises elus rännaku vältuse lühendamiseks ja puhkeaegade suurendamiseks kasutatakse vahelduvalt allüüri, milline koosneb sammu ja traavi kombinatsioonest.

Traav. Hobuse lihaste arendamise töös omab esmajärgulise tähtsuse traav. Traav on rännakuil väga praktiline, kuid ta nõuab rohkem järelemõeldud kasutamist ja nõrgemajooliste hobuste arvestamist, et sellega hoida alal ratsaosa töövõime.

Traavil avaldub hobuste väsimus raudade kokkupeksmises. See teatab ratsanikule kuuldavalt hobuse õlgade väsimusest ja kutsub ratsanikku minema üle sammule.

Kiirendatud või pikendatud traav võib esineda ainult ratsahobuse ratsastamisel tasasel maapinnal, lühiajalisel vältel — ligikaudu 100—200 meetrit — kui hobuse õlalihaste arendamise abinõu. Pikendatud traav ei tohi kunagi rännakuil esineda rännaku välte lühendajana. Parem siis juba kasutada galoppi (400 sammu minutis), kuid seda ainult olukorra sunnil erijuhtumel ja siis, kui sõitjad on küllalt vilunud galopeerimiseks ja hobused on harjunud galoppi liikumisega. Kaitseliidu ratsanike kasutada olevate tööhobuste kontingent ei võimalda seda ilma treeninguta. Näide: kui läbistada 3750 meetrit kiirendatud traavil — 350 sammu minutis — siis nõuab see aega 13 min. 20 sekundit. Kui aga läbistada pool sellest maast — 1875 meetrit — hariliku tempo traaviga — 300 sammu minutis — ja teine pool maad — 1875 meetrit — galopis — 500 sammu minutis —, siis nõuab see aega 12 minutit 20 sekundit.

Aja sääst 1 minut osutub viimase kombinatsiooni kasuks. Võttes arvesse, et hobuse hingamine pärast galoppi rahuneb kolm korda kiiremini kui pärast traavi, osutub galopi tarvitamise paremus teatud juhtumel vastuvaidlematuks. Ainukeseks rännaku kiirendamise abinõuks on allüüride järjesta-

mine ja iseäralistel juhtumel traavi asendamine galopiga, näiteks luurel piilkonna südamikku või piilurite edasiliikumisel hüpetena.

Vahelduv allüür. Allüüride sammu ja traavi järjestatult tarvitamist nimetatakse vahelduvaks allüüriks. Vahelduv allüür saa-

vutab küllaldase kiiruse rännakute läbiviimiseks ja tarvitab sealjuures hobustelt vähimat jõukulu. Allüüride järjestamisel on peanõue, et traav ei läheks oma vältelt pikemaks kui järgnev sammu kestus suudab puhkust pakkuda. Näiteks ei või liikuda pidevalt 3 klm traavi, kui sellele järgneb ainult 5 minutit sammu. Kuid ka liig sagedane allüüride vahetus viib asjatule ja kahjulikule närveerimisele ja hävitab hobuse jõudu.

Kuni 1500 m traavi liikudes lihased ei kaota oma liikumise elastsust. Traavi loomulikuks välte piiriks seejuures veel hobuse jõudu säästes on 2 klm; järelikult üks traavi välte piir (repriis) ei tohi kesta üle 2 klm. Hingamise sagedus 2 klm traavi järele tõuseb 43-le; 3 klm järele — 48-le ja 4 klm järele — 70-le. Edaspidi väsimus hakkab väljenduma raudade kokkupeksmises ja hakkab silma paistma hobuse väsimuse teisi tunnuseid, milline on proportsionaalne läbistatud maa pikkusele.

Sammu vältus, mis vastaks 2 klm traavi repriisile, arvestatakse järgmiselt: pärast 2 klm läbistamist traavis vajab hobune 5 minutit puhkust sammul, et hingamist viia normaalsesse olukorda. Lisades sellele 5-minutilisele sammu liikumisele veel 5 minutit lihaste normaalseisukorda viimiseks näeme, et 10-minut. samm on vajaline aeg pärast 2 klm traavi repriisi. 10 minuti jooksul sammu hobune läbistab 1 klm.

Kasulikum vahelduva allüüri jaotus oleks sel-

lega 10 min. sammu ja 10 min. traavi ehk 2 klm traavi ja 1 klm samm. Kui olukord võimaldab, võib liikumise kergendamiseks kahekordistada sammu repriisi, s. o. 2 klm samm ja 2 klm traavi ja isegi veel 2 klm samm ja 1 klm traavi. Harilikult tarvitatakse vahelduvaks allüüriks 1 klm samm ja 1 klm traavi.

Arvestades meie hobuste kontingenti on meil ajajooksul kujunenud välja järgmised allüüride kombinatsioonid:

- 8 klm tunnis — 10 min. samm (1 klm) + 5 min. traavi (1 klm)
- 9 klm tunnis — 10 min. samm (1 klm) + 10 min. traavi (2 klm)
- 10 klm tunnis — 5 min. samm (0,5) + 10 min. traavi (2 klm)

Rännakpuhkused. Peatuste jaotus rännakul omab erilise tähtsuse hobuste jõu kokkuhoidmiseks. Peatuste arv ja suurus oleneb rännaku vajalisest kiirusest. Puhkused on kergenduseks hobuse seljale, mis väsib relvastatud ratsaniku ja sadula all. Samuti vaadatakse üle igal peatusel hobune ja sadula ladustus.

Pikemate (50 klm alates) liikumiste teostamiseks on välja kujunenud kindel kava, millest normaalselt tuleb kinni pidada.

Hobuse sissetöötamiseks lähtekohast väljutakse alati sammuga ja seda 20 min. vältel, s. o. 2 klm. Sellele järgneb 5 min. traavi, s. o. 1 klm; edasi 10 min. samm, s. o. 1 klm. Pärast viimast minnakse veel samm 5 min. Ärakulutatud 40 min. on küllaldane aeg selleks, et saduldamise juures täispuhunud hobune nüüd vabalt laseks sadulavöid kinnitada.

Pärast sadulduse ja sadula ladustuse kontrolli algab kohe allüüride järjestamine: 10 min. traavi

+ 10 min. sammu + 10 min. traavi jne. kuni järgmise jalastumiseni. Iga 10 klm peale arvestatakse harilikult 10 min. puhkust. Rännakuil, missugused ületavad oma pikkuselt 50 klm, tehakse suured puhkused, millede kestus oleneb rännaku pikkusest.

Normaalne puhkuste jaotus.

Rännaku pikkus kilomeetreis	Peatus pärast kilomeetr.	Peatuse vältus		M ä r k u s i
		tund	minut	
12—24	5	—	5	kokku 5 min. puhkust
28—40	5	—	5	
28—40	20	—	15	
28—40	28	—	5	
28—40	39	—	5	kokku 30 m. puhkust
45	5	—	5	
45	20	—	15	kokku 50 m. puhkust
45	32	—	5	
45	44	—	5	
54	5	—	5	
54	27	—	30	kokku 50 m. puhkust
54	39	—	5	
54	50	—	5	
54	53	—	5	
60	5	—	5	
60	50	1	5	kokku 1 t. 25 m. puhkust
60	42	—	5	
60	50	—	5	
60	59	—	5	
120	5	—	5	
120	30	1	—	kokku 7 t. 15 m. puhkust
120	42	—	5	
120	50	—	5	
120	59	—	5	
120	60	5	5	
120	72	—	10	
120	84	—	10	
120	96	—	15	
120	108	—	10	
120	119	—	5	

Suured puhkused kestavad harilikult 2—2,5 tundi, et oleks võimalik hobust toita.

Tähendatud puhkused (lühiajalised) võivad esineda ka hobuse käekõrval edasimineku näol. Sellega võidame aega ja elustame sõitjate väsinud liikmeid ja lihaseid. Liig sagedasist jalutusist tuleb hoiduda, sest selgaistumine lõhub sadula ladustuse lahti, mõjub hobuste selgade peale ja selle tagajärjel edaspidisel liikumisel võib esile tuua selja peksmisi.

Allüürid peavad olema jaotatud säärases järjekorras, et enne rännaku lõpupunkti jõudmist oleks 15—20 min. sammu, millest viimane 10 min. minnakse hobune käekõrval vallandatud vööga, et hobuse hingamine viia normaalseks ja selga jahutada.

Vahelduva allüüri kestev kasutamine pikil rännakuil väsitab hobuse lihakseid, kuna kopsud ja süda siin vähe väsivad. See on tingitud asjaolust, et ülesseatud eelpooltähendatud liikumise normid lubavad pärast traavi reppriise kopsu ja südant puhata.

Galopp. Hoopis teise pildi pakub töö galopil, kus kopsud, süda ja ka lihaksed kiiresti väsivad. Ratsaüksuste edasiliikumiseks võib galoppi tarvitada ainult erijuhtumel ja ainult siis, kui ratsanikud ja hobused galopiga on harjunud. Galopi kiirus oleneb mitmesuguseist mõõduandvaist tegureist, nagu distantis, maastik jne. Meie kaitseliidu ratsaniku hobune teatud treeningu järele võib sõita murdmaastikul galoppi ühe kilomeetri — 3 min. — ilma et see temale oleks täieline pingutus.

Iga kaitseliidu ratsaüksuse juhi hool ja mure on valvata selle järele, et kokku hoida hobuste jõudu, neid mitte üle koormata ja teha töövõimetuks.

Sadula ladustus ja ratsaniku kaal.

Ratsahobune, mis ratsariviks on koolitatud, ei ole liialt tundeline seljas kantava raskuse kaalule, kui töö ei nõua temalt kogu jõu pingutust.

Sammul ja traavil raskus ei avalda väga suurt mõju, kuid ta kasvab proportsionaalselt kiirusele, võetud ruudus, seepärast peab tarvitusele võtma kõik abinõud, et vähendada raskust, s. o. sadula ladustust. Keskmise ratsaniku ja ladustatud sadula kaal võrdub ligikaudu 100—110 kg. Arusaadav, et sarnane raskus halvab hobuse töövõimet, mispärast ka sadula ladustusse jätta ainult esimese järgu tarviduse asjad, nagu: kaerad (1 päeva norm), kaera torp, teki vöö (tekk on sadula all), suga ja hari, 1 raud (külmal rautamiseks) ja 10 raudnaela; rautamishaamer ning tangid jao peale.

On petlik arvamine, et ka sellest varustusest võiks osa vedada vooris, sest ratsaüksused tihtipeale tegutsevad iseseisvalt ega oma seljatagust — nad on kohustatud endaga kaasas kandma neile igal juhtumil esimese vajadusega asju.

Hobuse toitmine.

Igaüks, kel hobusega on tegemist, peab teadma, kuidas teda sööta, et kõige kasulikumalt tema jõudu ära kasutada. Iga töö nõuab erilist jõupingutust, seepärast ka toitmine peab olema eriline ratsahobuse, sõiduhobuse, veohobuse ja võiduajamishobuse tarvis.

Et nõuda hobuselt rännakuil mitmesuguseid jõupingutusi, peab peensusteni tundma hobuse jõutagavara täiendamist, s. o. toitmist. Hobuse toitmise viis peab vastama hobuse töövõime tõstmise ja ka ökonoomia nõudeile. Ratsahobuse toitmise küsimus on täiesti olenev temale pealepandavast tööst. Parimaks ratsahobuse toitmise vahendiks on kaer ja

kaerapõhk, nad sisaldavad suurimal määral vajalisi aineid, nagu süsinikku ja rasvu.

Hobusele söödetava toidu norm peab vastama töö jõukulule, et asendada kulutatud energiat ja jõudu. Eitaval juhtumil kergib esile hobuse nõrgenemine.

Õeldakse: „Hoiad kaeru — tapad hobust; tahad hoida hobust — ära ole kitsi kaertega.“ Hobuse toitmisel ei saa määrata kindlat normi ja sealjuures kinnitada, et see on kõikumata õige. Toitmise rohkus, nagu tähendatud, oleneb töö rohkusest, töö iseloomust, aastaegadest ja hobuse tervislikust seisukorrast. Suvisel tööajal soojaga ratsahobune nõuab vähem toitu kui sügisel, talvel ja kevadel.

Katsete tulemused näitavad, et hobune 7 klgr. kaarte juures võib töötada 18 klm. Seejuures pole töö veel kurnav. Neist andmeist on näha, millist tööd võib nõuda ratsahobuselt teda kurnamata, kui ta päevane kaarte norm võrdub 3,750 klgr.

$$\begin{array}{r} 7 \text{ klgr.} \text{ — } 18 \text{ klm.} \\ 3,750 \text{ klgr.} \text{ — } x \text{ klm.} \\ \hline x = \frac{18,3,750}{7} = 9,64 = 10 \text{ klm.} \end{array}$$

Kuna ratsahobune ei tööta 10 klm päevas ega ka mitte iga päev, võib sellele kaeranormile lugeda vastavaks tööks 15 klm. Sellega rännakud, mis ületavad selle piiri, on kurnavad hobuse tervisele ja nõuavad selle kosutamist kas toiduga või puhkusega.

Rännaku teostamine. Rännaku läbiviimine on seotud liikumiskiiruse normidega, allüüride kombinatsioonidega ja maastikuga. Need on elemendid, mida juht peab arvestama. Peale selle

on rännaku teostamine alati seotud ettenägemata juhtumitega, nagu teede seisukord, maastiku iseäraldused, hobuseraua kinnitamine ja teised juhtumid. Seepärast ei saa täpsalt teostada rännakut arvestades kaardi järgi kilomeetrid ja määrates liikumise kiiruse. Rännakuil tuleb paratamatult esile n. n. tempo kaotus. Seepärast praktilises elus osutub liikumise kiiruseks tunnis 7,5—8 kilomeetrit.

Rännaku kava koostamisel ja aja arvestamisel tuleb meeles pidada, et rännaku liikumise kiirus tõuseb kuni $\frac{2}{3}$ rännaku tee pikkusest ja sealt algab rännaku kiiruse progressiivne kahanemine. Pikemaid rännakuid sooritades keskmine liikumise kiirus ei tõuse üle 5—5,5 klm tunnis.

Näide: 75 klm rännaku teostamine.

Ülesanne. Rännaku pikkus — 75 klm (saadud täpsa mõõtmisega kaardilt rännaku algpunktist kuni lõpp-punktini).

Rännaku kiirus — 9 klm tunnis.

Rännaku vältus — $75 \text{ klm} : 9 \text{ klm} = 8 \text{ tundi } 20 \text{ min.}$

Arvestades iga 10 klm peale 10 minutit puhkust (kokku — 1 tund 15 min.) + 1 suur puhkus (2 tundi) . . . . . = 3 tundi 15 min.

Kokku 11 tundi 40 min. (35 m.)

Teostada rännak 75 km 11 tunni 40 minutiga!

Ülesande täitmine. Rännakut teostava ratsaüksuse juht enne rännaku algust teeb järgmist:
1. Otsustab alata rännaku: liiku-

des sammu 2,5 klm — 25 min.; siis teeb viieminutilise peatuse sadulduse, sadula ladustuse ja hobuste rautuse kontrolliks; selle järele veel 0,5 kilomeetrit — 5 minutit sammu — kokku 3 klm — 30 min. ja siis alata liikuma kavatsetud kiirusega.

Otsustab lõpetada rännaku: peale 70,5 kilomeetri läbistamist liikuda 0,5 klm sammu — 5 min.; siis 1,5 klm traavi — 7,5 min. ja 2,5 klm jalastatult, hobused käekõrval — 25 min. — kokku 4,5 klm — 37,5 min.

Sellega kulub rännaku alates hobuste sissetöötamiseks ja lõpetades hobuste normaalsesse seisukorda viimiseks kokku — 7,5 klm — 1 tund 10 m n. (7,5 min.).

2. Rännaku teostab aja vältel —
75 klm — 7,5 klm = 67,5 klm.
67,5 klm : 9 klm = 7 tundi 30 m.

3. Seab kokku ajajaotuse tabeli:

- a) rännaku algamiseks — tundi 30 minut.
- b) „ lõpetamiseks — tundi 40 minut.
- c) puhkusteks, jootmisteks ja tempo kaotus. 3 tundi — minut.
- d) rännakliikumiseks 7 tundi 30 minut.

Kokku: 11 tundi 40 minut.

4. Teostab rännaku järgmise kava kohaselt:

Järjekorra nr. nr.	A l l ü ü r	Läbitat. kilom. arv	Aeg		Läbit. kilom. üldarv	Märkusi
			tund	min.		
1	Rännaku alguseks vajaline liikumine	3	—	30	3	
2	Allüür 8 klm tunnis 1 tund	8	1	—	11	
3	Allüür 10 klm tunnis	10	1	10	21	
4	Allüür 10 klm tunnis	10	1	10	31	
5	Allüür 10 klm tunnis	10	1	10	41	
6	Allüür 8 klm tunnis; viimane pool kilomeetrit jalastatult	8	1	10	49	
7	Puhkus ja hobuste söötmine ning jootmine	—	2	—	—	
8	Allüür 7 klm tunnis	7	1	—	56	
9	Allüür 8 klm tunnis	8	1	05	64	
10	Allüür 8 klm tunnis	6,5	—	45	70,5	
11	Rännaku lõpetamiseks vajaline liikumine	4,5	—	40	75	
K o k k u		75	11	40	—	

Märkused: 1. Puhkust arvestatakse iga 10 klm kohta 10 minutit.

2. Hobuste jootmist teostatakse olukorra kohaselt eeldusega: mida tihem, seda parem. (Rännaku graafika lhk. 103.)

3. Hobuse vanuse äratundmine.

Loomaarst A. Rängel'i raamatu järgi: „Hobuste vanaduse hindamine“.

Hobuse vanuse üldtunnused. Hobuste tunnistustele on vanus märgitud enamasti juhuslikult, ilma kindla tõenduseta. Nii tuleb hobuse vanust tõendavaid märke otsida hobuse enese juures.

Umbkaudselt võime hinnata hobuse vanust tema välimuse järgi. Hobuse vanust välimuse järgi hinnates tuleb esiteks otsustada, kas meil on tegemist varsaga, säluga, täiskasvanud või vana hobusega. Vanemas eas muutuvad hallid ja tumehallid hobused järjest valgemaks; mustade hobuste karv hakkab rohkem läikima. Vanadel hobustel kaob rasvakude, — luud paistavad teravamalt välja. Silmapealsed lohud vajuvad sügavamaks. Tumedakarvalistel hobustel ilmuvad hallid karvad silmade ümber, hiljem otsaesisel ja ninasõõrmete ümber. Huuled ripuvad; silmalaugudele ja huultele ilmuvad kortsud.

Hobuse hambad. Kõige rohkem märke hobuse vanuse hindamiseks pakuvad hobuse hambad, eriti alumised lõik- ehk esihambad.

Täiskasvanud hobusel (täkkudel ja ruunadel) on suus kokku 40 hammast, märadel — 36; ülemises

lõualuus 6 lõikhammast (esihammast), 2 kihvhammast (arenenud ainult täkkudel ja ruunadel) ja 12 purihammast — kokku 20, ja alumises lõualuus ka niisama palju.

Igal hambal on juur, kroon ja kael. Juureks nimetame seda hamba osa, mis asetseb lõualuuses (hamba pesas); krooniks nimetame seda osa, mis vabalt ulatub suukoopasse. Juure ja krooni vahel on kael, mis harilikult on ümbritsetud igemega.

Lõikhambad pakuvad kõige rohkem märke vanuse määramiseks. Keskmise paar lõikhambaid nimetatakse keskhammasteks; äärmise paar — nurkhammasteks; kesk- ja nurkhammaste vahel olevad hambad — vahehammasteks.

Varsal on ajutised ehk lõikpiimhambad. Nad on vähemad ja valgemad kui täiskasvanud hobuse püsivad lõikhambad. Krooni lohk on kulumise alul umbes 4 mm sügav.

Hobuse püsivad lõikhambad on varsa piimhammastest kollakamad ja palju suuremad. Lõikhammaste krooni kulumispind on hobuse vanuse tundmiseks tähtsaim osa. Lõikhammaste kulumispinnal on lohk, mis alumistel kulumise alul on 6—8 mm sügav, ülemistel — 12—14 mm.

Vanuse määramine hammaste järgi.

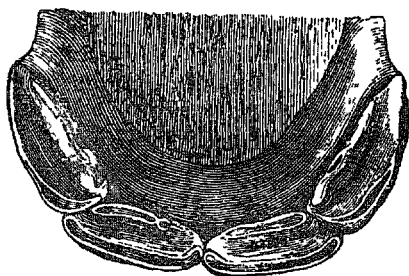
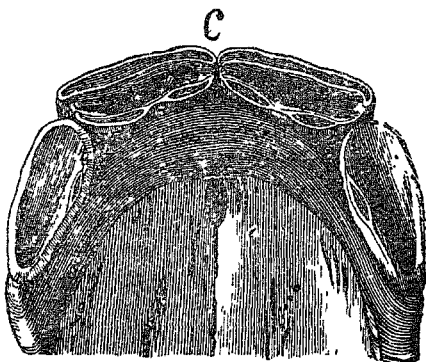
I. Piimlõikhammaste ilmumine.

1.—2. nädal — ilma piimlõikhammasteta.

2.—4. „ — 4 piimlõikhammast — keskmised.

1.—5.—9. „ — 8 piimlõikhammast — kesk- ja vahehambad (joon. 42).

9.—10. „ — kõik (12) piimlõikhammast.

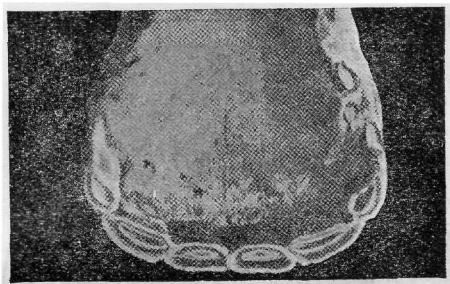
Joon. 42.
Nelja kuu vanuse varsa lõikhambad.

II. Alumiste piimlõikhammaste loh-
kude ärakulumine-täitumine.

10 kuud kuni 1,5 aastat — keskhammaste lohud täi-
tuvad (joon. 43).

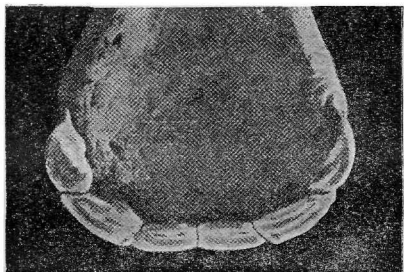
1,5.—2. aasta — kesk- ja vahehammaste
lohud täituvad.

2.—2,5 „ — kõigi alumiste lõikham-
maste lohud täituvad
(joon. 44).

Joon. 43.

1 aasta vanuse varsa alumised lõikhambad.

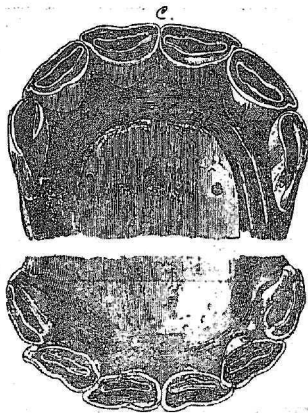

Joon. 44.

2 aasta vanuse varsa alumised lõikhambad.

III. Lõikhammaste vahetamine- murdmine.

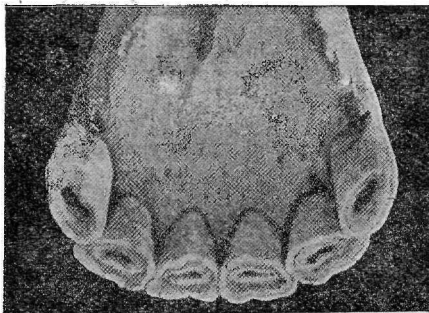
- 2,5. aasta — keskhammaste vahetamine
- 3,5. „ — vahehammaste vahetamine
- 4,5. „ — nurkhammaste vahetamine
- 5. „ — kesk- ja vahehammastel eel- ja tagu-
mine äär kulunud; nurkhammaste eel-
äär hakkab kuluma (joon. 45).

Joon. 45.
5-aastase hobuse lõikhambad.

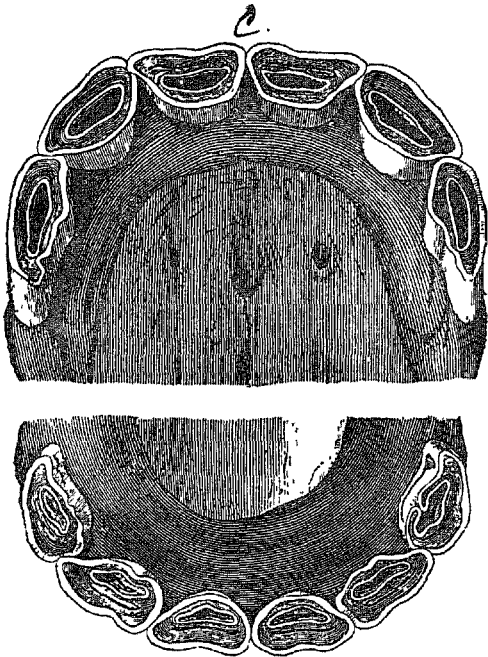
IV. Vanuse hindamise märgid 6—8
aastani.

6. aasta — alumiste keskhammaste lohk täitunud.
7. „ — alumiste kesk- ja vahehammaste lohk
täitunud (joon. 46).

Joon. 46.
7-aastase hobuse alumised lõikhambad.

8. aasta — kõigi alumiste lõikhammaste lohud täitunud (joon. 47).

Joon. 47.
8-aastase hobuse lõikhambad.

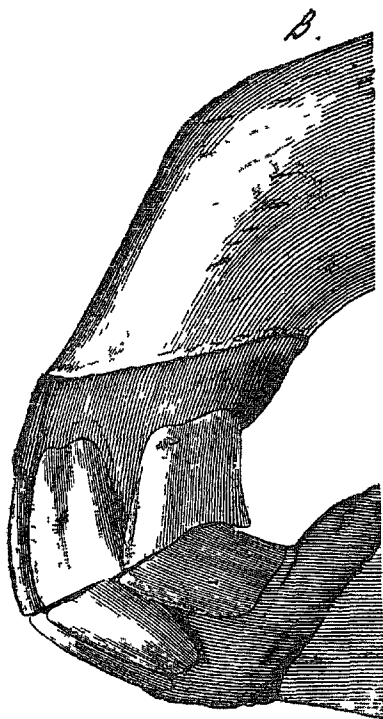
V. Vanuse hindamise märgid pärast 8 aastat.

9. aasta — Alumiste keskhammaste kulumispind hakkab ümarguseks muutuma; keskhammaste lohujälg on veel suur; sellest eespoole hamba kulumispinnal on tumedam ribake — juurtäht.

- Ülemiste keskhammaste lohk on täitunud. Ülemistel nurkhammastel on raks.
10. aasta — Alumised keskhambad on ümargused; vahehambad hakkavad ümarguseks muutuma; keskhammaste lohujälg on vähem, aga vahe- ja nurkhammastel veel küllalt suur; keskhammaste juurtäht on lühike ja lai. Ülemiste kesk- ja vahehammaste lohk on ära kulanud; ülemistel nurkhammastel on sagedasti raks veel näha.
11. „ — Alumised kesk- ja vahehambad on ümargused; nurkhambad hakkavad ümarguseks muutuma; keskhammaste lohujälg on väike ja veel rohkem tagumise ääre poole liikunud; vahe- ja nurkhammaste lohujälg jääb ka vähemaks; kesk- ja vahehammastel on enamasti näha lühike ja lai juurtäht. Kõigil ülemistel lõikhammastel on lohud ära kulunud; sagedasti märgatakse ülemiste nurkhammaste eelpinnale vao ilmumist igeme alt.
12. „ — Kõik alumised lõikhambad on ümargused; keskhammaste lohujälg on täpisarnane ja vahe- ning nurkhammaste lohujälg vähem ja rohkem kulumispinna tagumise ääre poole asetatud. Juurtäht on kõigil alumistel lõikhammastel lai ja lühike.
13. „ — Kõik alumised lõikhambad on ümargused; keskhammastel on lohujälg kadunud; vahehammastel ja nurkhammastel on lohujälg peagu täpisarnane. Keskhammaste juurtäht on rohkem

ovaalne; ulemiste ja alumiste lõikham-
maste kokkupuutumise nurk terav.

14. aasta. — Alumised keskhambad hakkavad kol-
menurgeliseks muutuma. Lohujalg on
ainult nurkhammastel margatav. Juur-
täht on ristiovaalne kesk-, vahe- ja
nurkhammastel.

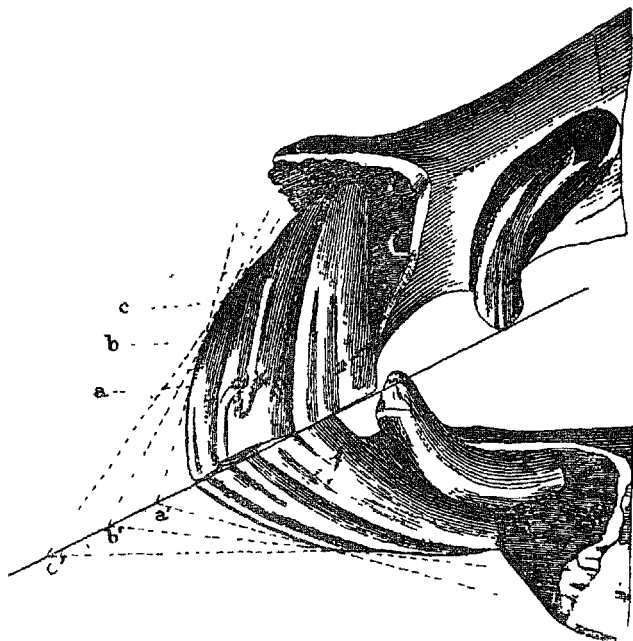

Joon. 48.

15-aastase hobuse lõikhambad; raks ulemisel nurk-
hambal.

15. aasta. — Alumised keskhambad on kolmenurgelised; vahehambad hakkavad kolmenurgeliseks muutuma. Lohujälg on ka nurkhammastelt kadunud. Juurtäht keskhammastelt saab ümarguseks. Ülemiste nurkhammaste vagu ulatub ülalt igeme äärest kuni hamba eelpinna keskpäigani (joon. 48).

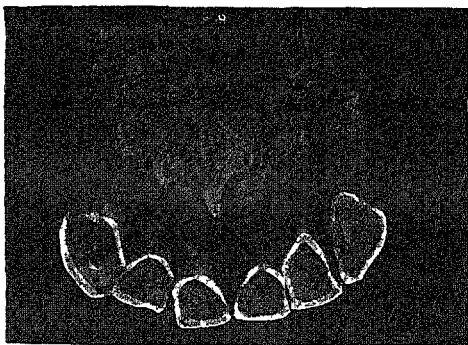
Joon. 49.

Ülemiste ja alumiste lõikhammaste kokkupuutumise nurga muutumine.

16. aasta. — Alumised kesk- ja vahehambad on kolmenurgelised. Juurtäht on kesk-

hammastel ümargune, vahehammastel peagu ümargune.

17. aasta. — Kõik alumised lõikhambad on kolmenurgelised. Juurtähed on kõigil pea-
gu ümargused. Ülemiste ja alumiste
hammaste kokkupuutumise nurk on
veel teravam.
18. „ — Alumiste keskhammaste kulumispind
hakkab pikutiovaalseks muutuma. Juur-
tähed on kõigil hammastel ümargused
(joon. 50).

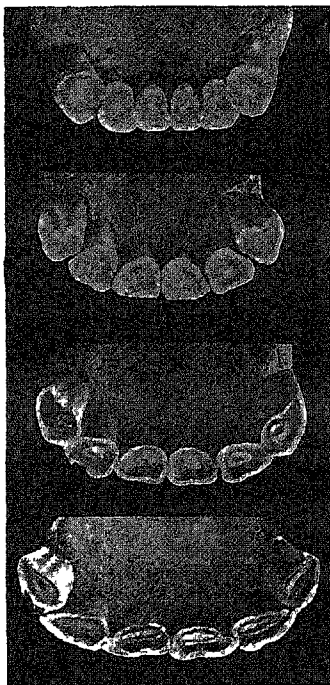

Joon. 50.

18-aastase hobuse alumised lõikhambad.

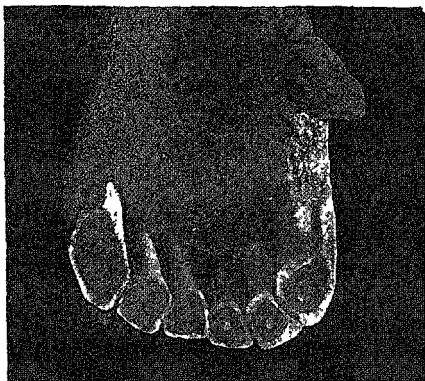
19. aasta. — Alumised keskambad on pikutiovaal-
sed; vahehammaste kulumispind hakkab
pikutiovaalseks muutuma; kesk- ja va-
hehammaste juurtähed on rohkem nel-
jakandilised.
20. „ — Alumised kesk- ja vaheambad on piku-
tiovaalsed; nurkambad hakkavad piku-

tiovaalseks muutuma. Ülemiste nurkhammaste eelmise pinna vagu ulatub üle kogu pinna — igemest kuni alumise ääreni. Hambad on pikad ja ette sirutatud — kokkupuutumisnurk veel

Joon. 51.

Alumiste lõikhammaste kulumispinna muutumine.
 Alt — üles: ristiovaalne; ümargune; kolmenurgeline;
 pikutiovaalne.

Joon. 52.
20-aastase hobuse alumised lõikhambad.

teravam. Hammaste look sünnitab peagu sirge joone (joon. 52).

21. aasta. — Kõigi alumiste lõikhammaste kulumispinnad on pikutiovaalsed, ka juurtäht hakkab osalt pikutiovaalseks muutuma.

Veel vanemas eas võib ka ülemiste nurkhammaste vaole juhtida tähelepanu, aga üldiselt ei ole siis enam usaldusväärseid märke, mille järgi võiks vanust lähemalt hinnata.

